

ANTON COȘA

ÎNFIINȚAREA ȘI EVOLUȚIA EPISCOPIEI CATOLICE DE BACĂU

Încercăm în paginile următoare să materializăm o mai veche intenție a noastră¹ de „a curăța de iedera uitării”² mormântul Episcopiei Catolice de Bacău (de la a cărei înființare se împlinesc 612 ani), marcând în același timp o serie de evenimente importante care au jalonat evoluția acestei foste Dieceze Catolice din Moldova, unele dintre ele prefigurând momente similare din viața actualei Dieceze de Iași (ne referim în acest context la Sinodul diecezan), amintind aici, mai mult decât oriunde altundeva, faptul că tot la Bacău, și nu întâmplător în acest loc, după cum vom vedea de altfel, a fost organizat un Sinod diecezan³ în anul 1663.

Menționăm că aceste realități au mai fost subliniate de către noi și în diverse alte ocazii, însă revenim și insistăm asupra lor împărtășind reflecția de odinioară a lui Goethe că „e nevoie ca adevărul să fie mereu repetat, pentru că și eroarea e susținută și propovăduită mereu, și anume nu numai de unul sau de altul, ci de foarte mulți”⁴.

Orașul Bacău este, fără îndoială, un spațiu de referință în istoria ecleziastică romano-catolică din Moldova, fiind unul dintre cele mai vechi centre catolice din zonă. Bisericile catolice care se construiau în Moldova secolului al XIII-lea nu au putut ocoli nici Bacăul⁵. Din nefericire edificiile de cult amintite nu au scăpat invaziei tătare din anul 1241⁶. Convinși fiind că „neînțelegerea prezentului se naște în mod fatal din ignorarea trecutului”⁷,

încercăm o incursiune în istoria Episcopiei Catolice de Bacău, fără să uităm nici faptul că trebuie în același timp „să înțelegem trecutul prin prezent”⁸.

Situat în zona estică a subcarpaților Moldovei, la confluența Bistriței cu Siretul, orașul Bacău își are începuturile și în legătură cu factorul instituțional eclesastic catolic, care a avut un rol important în apariția și consolidarea vieții urbane din Moldova medievală în general⁹. Rolul instituțiilor eclesastice catolice în apariția primelor orașe moldovenești precum Siretul, Bacăul sau Baia este explicabil doar prin existența în aceste centre urbane incipiente a unei numeroase populații catolice.

De altfel, instituțiile eclesastice catolice au apărut în spațiul moldav ca urmare a necesității satisfacerii nevoilor spirituale ale populației catolice prezente aici. Acești locuitori catolici au fost păstoriți de către misionari dominicani¹⁰ și franciscani¹¹ care au fost și cei care au înregistrat succese¹² remarcabile în activitatea¹³ lor misionară la est¹⁴ de Carpați înainte și după întemeierea Moldovei.

După întemeierea Moldovei crește și numărul credincioșilor catolici din zona Bacăului, acest fapt presupunând crearea unui cadru instituțional menit să le asigure dăinuirea nu numai laică, ci și spirituală. Nu întâmplător, prima mențiune documentară a orașului Bacău este în legătură cu Episcopia Catolică de aici, înființată în 1391-1392¹⁵.

Vechimea catolicilor din orașul Bacău mai este probată printre altele și de prezența la Conciliul din Constanț (1414-1418) a unor locuitori catolici din această urbe¹⁶, fapt care demonstrează și importanța pe care o avea în acea vreme ca sediu episcopal al Bisericii Catolice.

Ulterior, după închiderea lucrărilor Conciliului, adepți ai învățaturii lui Jan Huss, cunoscuți sub numele de husiți¹⁷, și-au găsit adăpost în urma plecării din locurile de proveniență, printre alte așezări catolice din Moldova¹⁸, și în orașul Bacău¹⁹, ei revenind mai apoi la religia catolică grație eforturilor depuse de preoții și misionarii catolici din Moldova. Un ajutor important în vremea

prozelitismului husit a venit din partea inchiuzitorului general Ladislau Magyar precum și a pr. Ioan Getshi, superiorul mănăstirii franciscanilor din Teiuș, amândoi trimiși la Bacău²⁰ pe atunci.

Nu trebuie să neglijăm în mod cert nici rolul esențial jucat în acele vremuri de cumpănă pentru credința catolică de mănăstirea franciscană de la Bacău, întemeiată încă de la începutul secolului al XV-lea, cu reverberații spirituale și de patronaj eclesiastic dincolo de munți la Șumuleu Ciucului, ctitoria moldavă ținând în acest sens de „conventus Csik-Somlyoviensis fratrum minoris ordinis strictioris observantiae provinciae S.P.Francisci Transylvaniae”²¹

Amintim aici că mănăstirea de la Șumuleu (Csik-Somlyó) a fost ridicată în jurul anului 1400²², fiind urmarea libertății căpătate de franciscanii observați începând din anul 1373 de a ridica mănăstiri în Ardeal, Moldova și Țara Românească. Mănăstirea franciscană din Bacău a fost mereu într-o strânsă legătură cu cea de la Șumuleu fiind deja întemeiată în jurul anului 1410²³ sub patronajul acesteia din urmă.

Mănăstirea franciscană de la Csik-Somlyó, a jucat în acest caz, credem noi, rolul unui „monumentum princeps”²⁴. Nu întâmplător, mănăstirea franciscană de la Bacău ținea încă de la 1475²⁵ și 1506²⁶ de Provincia „Sf. Salvator” a Ungariei, Custodia Transilvaniei. Mai mult ca sigur această mănăstire „a avut această dependență și atunci când Moldova se afla, în principiu, în sfera de acțiune a franciscanilor proveniți din Polonia și era arondată Vicariatului Rusiei”²⁷.

Din secolul al XVI-lea avem de asemenea informații privindu-i pe superiorii mănăstirii franciscanilor observați din Bacău, mai precis din perioada anilor 1531-1572, moment în care domnul Moldovei de atunci, Ion Vodă cel Cumplit, îi alungă de aici, dărâmându-le și mănăstirea²⁸, așa cum a făcut de altfel în toată Moldova.

Au mai fost cazuri când misionari catolici au suferit persecuții pe teritoriul Țării Moldovei, amintind aici de exemplu, martiriul călugărilor franciscani Blasius și Marco în orașul Siret în jurul anului 1378²⁹; uciderea de către lituanieni a doi franciscani în nordul Moldovei în 1377³⁰; sprijinirea de către Alexandru cel Bun, în a doua parte a domniei, a husiților în defavoarea catolicilor pe care-i susținuse în prima parte a domniei³¹ ori alungarea din Moldova de către Ștefan cel Mare a unei misiuni franciscane conduse de ardeleanul Sebastian Jánosi în anul 1462³².

Oricum, nu putem omite constatarea că dincolo de diferitele motivații interne privind receptarea catolicilor în spațiul moldav, starea religiei catolice în general a fost într-o strânsă dependență față de relațiile politice externe dintre Moldova și cele două regate catolice vecine, anume Polonia și Ungaria.

Dăinuirea credinței catolice însă este un fapt remarcabil în istoria Moldovei medievale, aceste încercări de care am amintit mobilizând credincioșii catolici la o mai strânsă apropiere, în conformitate cu spusele Sfântului Apostol Paul: „Rămâneți înrădăcinați și întemeiați în iubire”³³.

Datorită vechimii și numărului credincioșilor catolici din orașul Bacău, aceștia împărțeau³⁴ funcțiile cetății anual, pe rând, cu românii ortodocși, cu alte cuvinte comunitatea catolică avea dreptul să aleagă, alternativ cu comunitatea ortodoxă și în mod egal, conducerea orașului.

Mănăstirea franciscană numită și „Bărăția” avea o biserică (cu hramul „Sfânta Fecioară”) anexă foarte spațioasă, ambele fiind ctitorite de către Doamna Moldovei, Margareta, prima soție³⁵ a Domnului Alexandru cel Bun și fiica Voievodului Transilvaniei de atunci. Există o serie de documente prețioase în acest sens, noi amintind aici doar un volum de documente din anul 1629 al proaspătului Cardinal³⁶ Péter Pázmány de Panasz, unde, printre altele, se pomenește și de mănăstirea franciscană de la Bacău: „*Báko in Moldavia: Fundatum ab Uxore Vaivodae Moldavi, filia Vaivodae Transsilvani*”³⁷.

Pe acest înalt ierarh catolic îl citează în celebrul său *Codex*³⁸ din anul 1646 și Arhiepiscopul Marco Bandini. Acesta spune la un moment dat, asumându-și în același timp și o declarată prudență („dacă nu greșesc”), că ar fi citit ceva la „Gonzaga” ori la „cardinalul Pazmano” despre întemeierea mănăstirii franciscane de la Bacău în anul 1304, la originea acestui demers ctitoricesc fiind evident „soția voievodului Moldovei, fiica voievodului Transilvaniei”³⁹: „*Ni fallor, Anno 1304 Bacoviae in Moldavia fundatum est Monasterium ab uxore vajvodae Moldaviae, filia vajvodae Transylvaniae, pro Fratibus Minoris observantiae*”⁴⁰.

Printre izvoarele citate în volumul de documente din 1629, amintit de către noi mai sus apare și opera unui Franciscus Gonzaga, Episcop de Mantua, operă tipărită, conform sursei citate, în anul 1603, la Veneția⁴¹. Este vorba probabil de o nouă ediție, întrucât Franciscus Gonzaga a scris într-adevăr o lucrare, dar care a apărut la Roma, în anul 1587⁴².

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, în anul 1632 misionarul franciscan Paolo Bonnici Da Malta menționa într-un raport⁴³ trimis către Congregația De Propaganda Fide faptul că în timpul domniei lui Alexandru cel Bun „*prencipe di Moldavia*”, care a avut „*una moglie ungara cattolica*”, s-au construit „*molte chiese alli cattolici dal istesso prencipe per devotione et per preghi dell'istessa prencipessa*”⁴⁴. Printre ele a ctitorit și „*una in Baccovia con il suo convento, dedicata al Serafico P. San Francesco, et la dotò d'una o più ville, et questo convento oggi è vescovato di Baccovia*”⁴⁵.

În anul 1641 misionarul Petru Bogdan (alias Pietro Deodato) Bakšic auzea pe cale orală de la locuitorii de atunci din Bacău („*comme mi hanno detto questi cristiani di Bacchovia*”) faptul că biserica franciscanilor observanți din oraș fusese înainte vreme „*fabricata della principessa Margarita, che fu cattolica*”⁴⁶.

În anul 1655 misionarul Petru Parcevich consemna în legătură cu „*conventus franciscanorum*” din orașul Bacău faptul că fusese construit de

„Margaretha, quondam conjuge principis Moldaviae, catholica, filia principis Transylvaniae”⁴⁷.

În sfârșit, într-un document din 1675-1676 se afirmă faptul că „printre cele câteva biserici clădite în Moldova de o principesă catolică, Margareta, soția principelui Alexandru”⁴⁸ se afla și cea din Bacău.

Biserica episcopală având hramul „Sfânta Fecioară”, conform relatării călugărului franciscan minor conventual Bartolomeo Basetti da Piano despre bisericile catolice din Moldova (care a vizitat Bacăul în anul 1643), fusese construită de o principesă catolică⁴⁹, era foarte frumoasă, lungă de 24 de pași, lată de 9 pași și prevăzută cu trei altare, sacristie și turn clopotniță⁵⁰. Această biserică va continua să fie ulterior și catedrala Episcopiei Catolice de Bacău, începând cu sfârșitul secolului al XVI-lea, iar mănăstirea, refăcută, va redeveni reședință episcopală. Și aceasta în condițiile în care Episcopia Catolică de Bacău, înființată de către papa Bonifaciu al IX-lea în 1391-1392, a rămas în cursul secolului al XV-lea vacantă „din cauza desăvârșitei lipse de personal bisericesc”⁵¹, menirea ei fiind preluată de către mănăstirea franciscanilor observanți – „Bărăția”.

În legătură cu data înființării Episcopiei Catolice de Bacău au fost emise în decursul timpului o serie de opinii, unele divergente. În general, până pe la mijlocul secolului al XIX-lea se știa că Dieceza de Bacău își are începutul undeva către sfârșitul veacului al XVI-lea, când Bernardino Quirini⁵² a fost numit, în anul 1591 ca Episcop de Argeș cu dreptul de a rezida la Bacău⁵³, succesorii săi având până în secolul al XIX-lea titlul de episcopi de Bacău.

Recursul la „apa proaspătă a documentelor și a textelor”⁵⁴, „întoarcerea la izvorul istoric, materia primă a oricărei cercetări autentice”⁵⁵, a dezvăluit însă o serie de aspecte inedite care probează existența Episcopiei Catolice de Bacău la 1391-1392. Printre acestea se numără și un interesant și în același timp sugestiv document din 15 septembrie 1439⁵⁶, mai precis o bulă adresată de către Papa Eugeniu al IV-lea Episcopului catolic Benedict de Severin, menționând

Episcopia Catolică înființată la Bacău de către papa Bonifaciu al IX-lea în al treilea an al pontificatului său (adică – știind că a fost ales Papă la 2 noiembrie 1389 – în intervalul noiembrie 1391 / noiembrie 1392), episcopie în acel moment vacantă. Papa Bonifaciu al IX-lea (1389-1404) a fost nevoit să înființeze, pe lângă Episcopia Catolică de Siret, Episcopia Catolică de Bacău „din cauza mării mulțimi a catolicilor din Moldova și a împrăștierii lor neândemânatică”⁵⁷: „*Episcopatus ... quem in terra Moldaviae, ob terrae illius vastitatem et Christi fidelium incommodam nimis dispersionem, praeter antiquiorem Cerethensem ...*”⁵⁸.

În jurul acestui document s-au purtat o serie de discuții, unii cercetători contestându-i chiar autenticitatea. Astfel, Nicolae Iorga⁵⁹ afirma la începutul secolului al XX-lea posibilitatea ca, din dorința extinderii jurisdicției eclesiastice asupra catolicilor din Moldova, Episcopul de Severin să-l fi indus în eroare pe Papa Eugeniu al IV-lea prin intermediul susținerii existenței Episcopiei Catolice de Bacău în timpul Papei Bonifaciu al IX-lea.

Argumentul marelui istoric român a fost pe bună dreptate respins de către Radu Rosetti câțiva ani mai târziu. Acesta din urmă afirma într-una din lucrările sale, din 1905: „ce nevoie mai avea episcopul Benedict să inventeze o episcopie a Bacăului? Cu dânsa sau fără dânsa, tot i se dădea ocârmuirea spirituală a întregii Moldove”⁶⁰.

În acest sens, istoricul ieșean Ștefan S.Gorovei afirma în anul 1986 că „în ceea ce privește bula lui Eugeniu IV pentru Benedict al Severinului, trebuie să se țină seama și de împrejurările cu totul speciale ale emiterii ei, împrejurări pe care le evocă însăși datarea: Florența, 15 septembrie 1439. Locul și data sunt deosebit de semnificative: papa se afla la Florența, unde tocmai se încheiase celebrul conciliu⁶¹ în care se discutase – cu așa de puțin folos, până la urmă – unirea Bisericilor, socotită de împăratul Bizanțului, Ioan VIII Paleologul, ca fiind soluția cea mai potrivită pentru salvarea imperiului său, deja redus doar la Capitală și la câteva posesiuni lipsite de o adevărată apărare eficientă. Între

participanții la acest conciliu – deschis la Ferrara, în ianuarie 1438 și apoi mutat, peste un an, la Florența, unde își va încheia lucrările în vara lui 1439 – au fost și solii Moldovei, anume mitropolitul Damian, protopopul Constantin și logofătul Neagoe⁶². Sub presiunea împăratului bizantin, actul unirii s-a semnat la 5 iulie 1439, fiind scris și de solii moldoveni, care, la începutul toamnei, se vor întoarce acasă, îmbarcându-se la Veneția.

Este evident, după părerea mea, că bula papală din 15 septembrie 1439 reflectă nu numai realitățile pe care le va fi înfățișat episcopul de Severin în scrisoarea sa către papă, dar și discuțiile pe care pontiful însuși le va fi avut la Florența cu ambasadorii Moldovei, dintre care unul (mitropolitul Damian) era capul Bisericii din acest principat iar altul (logofătul Neagoe) reprezenta pe domnul țării. Însuși gândul papei Eugeniu de a se consulta și cu Iliș vodă reflectă, cred, această realitate. Și atunci, odată ce nu mai avem motive serioase să contestăm autenticitatea bulei din 1439, vedem că a fost, practic, imposibil ca episcopul de Severin să inducă în eroare pe papa Eugeniu, întrucât acesta a avut posibilitatea să verifice – prin solii moldoveni – exactitatea (sau inexactitatea!) afirmațiilor ierarhului de la Dunăre⁶³.

Printre contestările autenticității documentului din 1439 se numără și Carol Auner⁶⁴, I.C.Filitti⁶⁵ și Ștefan Pascu⁶⁶, alături de alți autori eclesiastici mai noi (a căror opoziție este urmarea unei motivații mai mult de natură eclesiastică, *de jurisdicție*, decât istorică, *științifică*). Este vorba, pe de o parte de mai vechea dispută dintre misionarii franciscani conventuali și cei observanți (cei de la Bacău făcând parte din categoria acestora din urmă) iar pe de alta deoarece „documentul (din 15 septembrie 1439 n.n.) ar fi în favoarea tezei susținute de J.Kemény despre legătura secuilor cu Moldova”⁶⁷.

Deși Carol Auner susține că „pentru a se face lumină ... a fost neapărată nevoie ...să (se) meargă înapoi la izvoarele cele mai vechi”⁶⁸ afirmând tranșant și faptul că „cel dintâiu care a întreprins acest lucru e contele J. Kemény într-o monografie asupra episcopiei și mănăstirii din Bacău”⁶⁹, totuși își manifestă

reticența în privința autenticității documentului din 1439 pornind de la premisa că „pe cât principiul era de bun, pe atât mijlocul era reprobabil, căci astăzi e bine stabilit în istoriografia ungară, că contele Kemény (precum și J. Benkö) a făurit o seamă de documente în favorul tezei sale despre originea hunică a Secuilor și continuitatea lor în Moldova. De aceste falsificate se ține și documentul pe care se sprijină Kemény, o scrisoare din anul 1439 a papei Eugen IV către Benedict, episcop de Severin, document cunoscut numai dintr-o copie din anul 1520, pe care autorul pretinde să o fi găsit în mănăstirea Franciscanilor din Cluj”⁷⁰.

I.C.Filitti și Ștefan Pascu aveau rețineri întrucât în urma cercetărilor personale făcute în arhivele Sfântului Scaun nu au găsit în registrele pontificale documentul din 1439 și nici bula de înființare a Episcopiei Catolice de Bacău din 1391-1392, argumente suficiente pentru ei de a susține falsitatea documentului, respectiv inexistența Episcopiei Catolice de Bacău în secolul al XIV-lea. Totuși, considerăm că argumentul acesta nu este revelator în condițiile în care autorii înșiși, în cercetările lor în arhivele Sfântului Scaun, constatând faptul că nu se mai păstrează seria completă a actelor pontificale relative la intervalul de timp studiat, menționează pierderea mai multor registre în decursul timpului. I.C.Filitti notează de mai multe ori în lucrarea sa din 1914 asemenea registre pierdute⁷¹, iar Ștefan Pascu afirmă la rândul său pierderea câtorva „volume din seria Regesta Lateranensia, în care se găsesc actele emise de papa Bonifaciu IX”⁷².

Această stare de fapt existentă într-una din cele mai bogate și mai bine păstrate arhive europene, arhivele Sfântului Scaun⁷³ fiind întotdeauna „un miraj al oricărui cercetător în căutarea adevărului”⁷⁴ nu trebuie să ne mire întrucât „neorânduiala ce exista ... în cancelaria Curiei romane”⁷⁵, constatată de cercetătorii români care afirmă că „registrele Curiei nu erau complete”⁷⁶ era urmarea vremurilor tulburi pe care le traversa Biserica Catolică amenințată de o schismă papală care dura de la sfârșitul deceniului opt al secolului al XIV-lea, numită și Marea Schismă a Occidentului (1378-1417)⁷⁷, căreia deși i se pusese

capăt la Conciliul de la Konstantz (1414-1418), totuși, va reapare tocmai în perioada datării documentului nostru, la sfârșitul deceniului patru al secolului al XV-lea, când „papa Eugeniu nu mai era conducătorul unic și necontestat al Bisericii și al lumii catolice: încă din ianuarie 1438, el fusese suspendat de conciliul de la Basel (căruia nu voise să i se supună și, în contra voinței cardinalilor adunați acolo, hotărâse mutarea lui la Ferrara), iar în septembrie 1439 – cu numai zece zile înaintea bulei pentru Benedict al Severinului – apăruse un nou papă, în persoana ducelui Amedeo de Savoia (Felix V, 1439-1449) !”⁷⁸.

Pe de altă parte, autenticitatea documentului din 15 septembrie 1439 a fost mai recent argumentată și de către istoricul Ștefan S. Gorovei, într-un mod cât se poate de convingător⁷⁹. Acesta afirmă faptul că „reluând, însă, lectura izvoarelor și analiza lor fără idei preconcepute, în paralel cu analiza comentariilor și interpretărilor ce li s-au adus, se constată că: 1) obiecțiile ce s-au ridicat până acum nu sunt în întregime justificate; 2) greșelile și confuziile ce s-au semnalat în cuprinsul scrisorii papale din 1439 nu sunt nici fără precedent, nici fără explicație; 3) au rămas, în schimb, neluate în discuție o seamă de știri care pledează în favoarea existenței unui vechi centru episcopal la Bacău; 4) nu s-a făcut analiza faptelor – înființarea episcopiei la 1391/1392 și emiterea bulei papale la 1439 – în contextul lor firesc”⁸⁰, astfel încât contestarea autenticității documentului din 1439, precum și punerea sub semnul întrebării a existenței Episcopiei Catolice de Bacău la 1391-1392 nu sunt pe deplin întemeiate și prin urmare „dosarul trebuie redeschis”⁸¹.

Un punct de vedere favorabil existenței Episcopiei Catolice de Bacău la sfârșitul secolului al XIV-lea a fost susținut⁸² de către o serie de istorici și nu numai care au pornit în analizele lor de la ideea unei continuități a Episcopiei Catolice de Siret în cea de Bacău, afirmându-se schimbarea reședinței episcopale de la Siret la Bacău în timpul domniei lui Alexandru cel Bun în 1400-

1401, urmată de o sedisvacanță relativ lungă, cauzată de mișcarea husită, respectiv de o refacere a Episcopiei de Bacău la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Într-adevăr, la 1371⁸³, în urma hotărârii Papei Urban al V-lea (1362-1370) a fost înființată Episcopia Catolică de Siret⁸⁴, cu largul concurs al domnului Moldovei Lațcu (1367-1375), care, prin intermediul călugărilor franciscani polonezi, a purtat negocierile cu Roma. Această Episcopie însă a decăzut repede în condițiile în care primul ei titular, Andrei Jastrzebiec (Wasilo)⁸⁵ a fost transferat la Vilno⁸⁶ în Lituania {lui încredințându-i-se de altfel, de către Papa Grigore al XI-lea (1370-1378) la 17 ianuarie 1372 și păstorirea credincioșilor de Halici⁸⁷}, iar Episcopii care i-au succedat⁸⁸ în fruntea Episcopiei Catolice de Siret nu au mai stat efectiv la locul de reședință. În aceste condiții, apare ca firească posibilitatea transferului Episcopiei de Siret la Episcopia Catolică de Bacău. „În lucrări din veacul XVII, se afirmă că, la un moment dat, la răscrucea veacurilor XIV-XV, un Episcop de Siret ar fi fost transferat – cu tot cu instituția pe care o reprezenta – la Bacău”⁸⁹. Informația se găsește în paginile unor cărți apărute în 1696 și 1730⁹⁰, precum și într-o serie de relații din secolele XVIII și XIX⁹¹.

Într-o asemenea relație de la răscrucea secolelor XVIII-XIX, intitulată *Alcune Notizie della Moldavia*, se afirmă la un moment dat: „*Fino al XIV secolo si ha notizia, che si destinasse per la Moldavia dalla S. Sede un Vescovo, il quale ebbe la sua prima Ressidenza in Sereth città della Boccovina vicino a Succiaiva in allora Capitale di Moldavia; ma per la persecuzione, che soffersero quei primi Vescovi fino all'essere martirizzati da quegli Schismatici, ad istanza di Margarita Principessa Cattolica (figlia del Principe di Transilvania, e moglie del Regnante in allora in Moldavia Alessandro Primo, morta, e sepolta nel 1410 nella Chiesa di Baccò da essa fondata) fu transferita la Cattedra Episcopale dalla S. Sede da Sereth a Baccò Città in allora assai popolata, ed abitata da circa a 700 Famiglie Cattoliche. Questa piissima Principessa vi fece fabbricare una sontuosa Chiesa Cattedrale, e monastero; la*

*dotò con una vasta tenuta detta Trebes, la quale possedettero i Vescovi Cattolici fini alla fine del secolo XVII*⁹².

În anul 1780 un călugăr franciscan pe nume Bernardino Kendzierski, cu anumite merite în ceea ce privește organizarea Ordinului Franciscan din Polonia, menționa faptul că în ceea ce privește transferul sediului episcopal de la Siret la Bacău a putut citi personal datorită accesului pe care l-a avut la documentele păstrate în Arhiva bisericii Sf. Cruce din Liov⁹³.

Toate aceste știri au cu siguranță o sursă comună, încă neidentificată însă. La începutul secolului al XIX-lea, mai precis în anul 1806, un padre trimis la Liov cu misiunea de a căuta documentele Bacăului, a descoperit acolo trei portrete de Episcopi băcăuani, dintre care unul al lui Andrei, primul Episcop de Siret⁹⁴ (care în virtutea transferului scaunului episcopal a devenit și primul Episcop de Bacău), iar un altul care aparținea unui Episcop ce fusese înmormântat în biserica Sf. Cruce din Liov⁹⁵. „Tradiția transferului trebuie luată în seamă: chiar eronată, ea nu s-a putut naște decât prin contactul cu surse scrise (eventual rău înțelese), păstrate cândva într-o arhivă. Poate chiar în cea de la Bacău, care, însă, a dispărut în chip misterios!”⁹⁶.

Faptul că Bacăul era sediu episcopal încă din secolul al XIV-lea mai este adevărat și de modul în care acest oraș „este desemnat în veacurile XV-XVI, în unele documente emanând de la autorități eclesiastice catolice”⁹⁷, mai precis prin folosirea apelativului civitas, care nu este deloc întâmplătoare, întrucât în terminologia documentelor provenite de la diferite instituții sau autorități eclesiastice catolice „civitas desemnează un oraș în care se află sediul (scaunul) unui episcop, adică un oraș episcopal”⁹⁸.

Menționăm aici, chiar Raportul din 7 ianuarie 1591 privind numirea lui Bernardino Quirini ca Episcop de Argeș, în care se precizează faptul că i se fixează sediul sau reședința episcopală în „cetatea Bacăului” („sedes seu residentia episcopalis ... in civitate Bachon”⁹⁹). Există și documente mai vechi în care Bacăul este denumit cu apelativul „civitas”. Astfel, avem o scrisoare din 5

martie 1431, trimisă din orașul Baia de către Episcopul catolic de acolo (Episcopia Catolică de Baia¹⁰⁰ fusese înființată în anul 1418 de către Papa Martin al V-lea, încetându-și existența în anul 1523 odată cu Mihai¹⁰¹, ultimul episcop care a purtat titlul canonic de Baia, grija pastorației¹⁰² credincioșilor catolici din zonă revenind și în continuare călugărilor franciscani de la Bacău) către Roma, în legătură cu așezarea husiților în Moldova. Se pomenește aici de orașul Bacău: „civitate Bako”¹⁰³. „E greu de crezut că un episcop catolic ar fi folosit vocabula civitas într-un mod nejustificat și mai ales într-un text adresat unui superior ierarhic. De aceea, mi se pare că nu comportă discuții concluzia care se desprinde de aici: în prima jumătate a veacului XV, în Moldova, Bacăul era considerat un oraș de rang episcopal”¹⁰⁴.

Un alt document, și mai vechi, publicat abia în 1970 la Roma¹⁰⁵ are ca subiect răspunsul pe care Papa Bonifaciu al IX-lea (același căruia i se atribuie prin scrisoarea din 1439 înființarea Episcopiei Catolice de Bacău) îl dă la 15 aprilie 1400 din Cetatea Eternă magistrului și fraților Ordinului Cavalerilor Ospitalieri ai Sf. Ioan, aflați într-o localitate care în adresă apare sub forma Bachovia¹⁰⁶, iar în text Civitas Bachovien(sis)¹⁰⁷. Constatăm din textul acestui document un fapt deosebit de important și anume acela că însuși Suveranul Pontif califică Bacăul drept civitas, încă un argument de primă mână privind existența unei episcopii catolice cu sediul în orașul Bacău în secolul al XIV-lea.

Documentul de mai sus a fost însă contestat recent de către istoricul bucureștean Andrei Pippidi într-un articol dedicat raporturilor dintre români și ordinele cavalești¹⁰⁸. Autorul afirmă la un moment dat faptul că „Delaville-le-Roulx¹⁰⁹ ne connaissait pas de mentions du prieuré de Hongrie ultérieures á 1306. Or, un document curieux, surgi récemment, ferait croire á un établissement des Hospitaliers en Moldavie Centrale qui aurait duré encore un siècle. Dans une bulle de Benoît IX, datée de 1400, il est question d'un hôpital, d'une église, d'une chapelle et d'un cimetière qui manifestent la force de cet établissement á Bacău (Bachovia ou civitas Bachoviensis). On reconnaîtrait

volontiers l'existence d'une colonisation magyare et catholique à l'est des Carpates comme effet de cette activité prolongée des Hospitaliers dans la région, s'il n'y avait un détail singulier dans le texte. Le nom de l'Ordre a toujours été Sancti Iohannis Ierosolimitani mais dans ce document seul il est dit Sancti Iohannis Baptistae, et cette observation suffit pour contester l'authenticité d'un témoignage aussi surprenant qu'isolé¹¹⁰.

Ceea ce i se părea suficient distinsului istoric citat mai sus pentru a contesta autenticitatea documentului din anul 1400, anume faptul că numele Ordinului Ospitalier apare aici în formula „*Sancti Iohannis Baptistae*” și nu în cea de „*Sancti Iohannis Ierosolimitani*”, nouă ni se pare absolut firesc în condițiile în care reședința Ordinului a fost fluctuantă. Dealtfel în document formula exactă este: „*Fratribus Hospitalis Sancti Iohannis Baptistae*”¹¹¹. Cuvântul Hospitalis apare în toate documentele cunoscute relative la numele Ordinului, încă un aspect care-i conferă autenticitate și documentului din 1400. Avem astfel un document din anul 1217 unde apare formula „*prior domus Hospitalis totius Hungariae*”¹¹², precum și un altul, din vremea regelui Andrei al II-lea în care găsim formularea „*militie Templi nec non Hospitalis*”¹¹³, ambele citate și în lucrarea amintită mai înainte. În amândouă cazurile nu apare formula „Ierosolimitani”. Explicația noastră este în legătură cu evoluția Ordinului în timp.

Astfel, Ordinul Ospitalier¹¹⁴ a fost fondat în Franța cu scopul de a ajuta și îngriji pe săraci și bolnavi. De aici și numele Ordinului. Patronul lor spiritual era Sf. Ioan Botezătorul, ceea ce a condus și la folosirea în cazul lor a denumirii de Ioaniți. „În 1099, ei soseau la Ierusalim, la câțva timp după cucerirea lui de către cruciați¹¹⁵ ... După 1130, sub influența Ordinului templierilor¹¹⁶, venit de curând la Ierusalim, ioaniții s-au transformat dintr-un ordin cu caracter de asistență socială într-unul militar”¹¹⁷.

Tot la Ierusalim a fost fondat în anul 1120 și Ordinul teutonic¹¹⁸, inițial dependent de Ospitalieri. Atâta timp cât Ordinul ioaniților și-a avut reședința la

Ierusalim, folosirea titlaturii de „*Sancti Johannis Ierosolimitani*” era cât se poate de firească. O situație similară o găsim și în cazul Ordinului teutonic din perioada șederii lui la Ierusalim. Astfel, avem un document din vremea când acest Ordin depindea de Ioaniți, în care apare formula „*hospitalis Sancte Marie Theutonicorum Ierosolymitani*”. De la Ierusalim însă, cavalerii Ordinului ospitalier s-au retras, din motive asupra cărora nu vom insista aici, inițial pentru scurt timp la Acra, de aici plecând în insula Rhodos în anul 1310, pentru a se stabili în cele din urmă în insula Malta, în anul 1522¹¹⁹.

În aceste condiții titulatura de „*Sancti Johannis Ierosolimitani*” nu mai apare ca oportună, fiind înlocuită cu cea de „*Sancti Johannis Baptistae*” sau folosindu-se uneori numele noului loc de reședință: „de Rhodos” respectiv „de Malta”. Prin urmare, constatăm că în perioada la care face referire documentul nostru, respectiv anul 1400, Ioaniții rezidau în insula Rhodos, astfel încât formula „*Fratribus Hospitalis Sancti Johannis Baptistae*” o considerăm cât se poate de cuprinzătoare și revelatoare, confirmând autenticitatea documentului în cauză.

Din categoria probelor care se pot aduce în favoarea întemeierii Episcopiei Catolice de Bacău în 1391-1392 nu putem să trecem cu vederea nici argumentul reprezentat de pecetea Bacăului medieval, cu atât mai mult cu cât acest sigiliu este încă învăluit într-o oarecare măsură de mister, fiind „original prin forma sa”¹²⁰. „Prima – și până acum, singura – imagine a acestui sigiliu a publicat-o, în 1956, profesorul D.Ciurea¹²¹, după impresiunea aflată pe un act din 21 septembrie 1633, emis de autoritățile din Bacău”¹²². Același sigiliu este aplicat și pe o scrisoare¹²³ din 1675 a locuitorilor catolici din Bacău, „redactată în limba latină și păstrată în arhivele orașului italian Lucca¹²⁴ ... Originalitatea lui privește însă nu numai forma, dar și conținutul. Toate celelalte sigilii orășenești ale vremii sunt rotunde; acesta este oval! Toate celelalte au o imagine în centru (animal, plantă, obiecte de muncă, sfânt etc.) și o legendă în exergă;

acesta, al Bacăului, nu permite să se deslușească vreo imagine și vreo legendă împrejurul ei!”¹²⁵.

Trebuie să menționăm aici faptul că sigiliile de formă ovală erau folosite de către instituțiile eclesiastice sau de către înalții prelați catolici¹²⁶. „S-ar putea ca să nu fie cu totul exclus ca în sigiliul băcăuan să supraviețuiască amintirea aceluia folosit în vechea episcopie – fie că ne-am afla în fața unei variante transformate, alterate, a aceluia, fie că, pur și simplu, sigiliul orășenesc a fost alcătuit după modelul celui episcopal. Sugestiv poate fi, în această privință, faptul că pe actul aflat la Lucca acest sigiliu este așezat «în picioare» – cum se aplicau și sigiliile episcopale!”¹²⁷.

Din păcate arhiva Episcopiei Catolice de Bacău a dispărut în chip misterios (pierzându-se implicit și actele proprietăților Episcopiei conform unui document de pe la începutul veacului XVIII, mai precis din 1702: „au ars toate dreasăle episcopiei de n-au rămas nemică”¹²⁸) pe la începutul secolului al XVII-lea, probabil ca urmare a neînțelegerilor dintre misionarii polonezi și cei unguri privind jurisdicția scaunului episcopal de la Bacău. Avem o serie de informații cu privire la existența ei și la prezența ulterioară la Liov. Cert este că Arhiepiscopul Marco Bandini menționează în celebrul său Codex din 1646 faptul că nu a găsit la Bacău nici un fel de „arhivă sau catalog al întâmplărilor, vremurilor și persoanelor din care să se poată cunoaște ceva despre secolii anteriori”¹²⁹. Informațiile culese de la credincioșii catolici mai în vârstă l-au ajutat pe Bandini să afle câte ceva relativ la situația existentă la Bacău până prin anul 1575¹³⁰. „Și totuși, arhiva a existat și a fost depozitată, cândva, la Liov!”¹³¹. Din păcate „disparația regatului polon – în urma împărțirilor succesive din veacul XVIII – a provocat și schimbarea locului unor depozite arhivistice, cele mai multe fiind transferate la Petersburg (acolo au ajuns și documentele de omagiu și corespondența principilor români, din secolele XIV-XVI, aflate în arhiva Coroanei polone; aceste documente au fost restituite Poloniei după primul război mondial)”¹³². Menționăm aici și o mărturie¹³³ de la începutul secolului al

XIX-lea conform căreia „un magnat polon văzuse în arhiva regală – pe atunci, deja transportată la Petersburg – plicuri sigilate cu documente privitoare la catedrala episcopală a Bacăului și la bisericile misiunii catolice din Moldova”¹³⁴: („*Documenta spectantia ad episcopalem cathedram Bacoviae et ecclesias minoris catholicorum Moldaviae*”¹³⁵). Poate că, în conformitate cu speranța noastră, viitorul va scoate la lumină această arhivă atât de prețioasă pentru studiul istoriei Episcopiei Catolice de Bacău, al istoriei catolicilor și catolicismului din Moldova.

Orașul Bacău va redeveni reședință episcopală (noua Dieceză perpetuând-o pe cea din secolul XIV devenită la un moment dat vacantă) prin numirea în anul 1591 a lui Bernardino Quirini¹³⁶ ca Episcop de Argeș cu dreptul de a rezida la Bacău¹³⁷. În procesul verbal al Consistoriului ținut în 7 ianuarie 1591 pentru numirea lui Bernardino Quirini ca Episcop de Argeș se spune printre altele: „... *Argensis Civitas cum sua catholica Ecclesia fuit olim in provincia Valachiae, quae deinde cum eadem ecclesia destructa est, sed sedes seu residentia episcopalis retinetur in civitate Bachon in contigua provincia Moldaviae, loco vicine, fertili ...*”¹³⁸. Reiese din acest citat că intenția Sfântului Scaun era ca în orașul Bacău să fie transferată reședința Episcopiei de Argeș, iar Bernardino Quirini să se ocupe de ambele provincii.

În anul 1599, Episcopul Quirini sosește în Moldova, unde, după vizita pastorală, trimite la Roma, către Papa Clement al VIII-lea¹³⁹ un raport cu privire la comunitățile catolice vizitate. Din analiza acestui document se constată că Episcopul nu a vizitat¹⁴⁰ toate localitățile catolice din spațiul moldav (fapt recunoscut chiar de Episcop care spune la un moment dat: „nu am putut să ajung în celelalte orașe și sate din Moldova în care se află ceilalți catolici ai noștri ...”¹⁴¹). În anul 1604, Episcopul Bernardino Quirini moare, probabil ucis de către tătari¹⁴², fiind înmormântat la Bacău.

Nu întâmplător, nici în 1591, nici în 1607 (când succesorul lui Quirini, Girolamo Arsengo, a fost numit „pur și simplu episcop de Bacău”¹⁴³), nu se

pomenește nimic despre „eventuala întemeiere atunci a scaunului episcopal”¹⁴⁴. Se menționează doar, într-un mod destul de neobișnuit, faptul că Episcopia Catolică de Bacău devenise „într-un oarecare mod vacantă”¹⁴⁵ („*certo modo vacanti*”), informație care este în consonanță cu documentul¹⁴⁶ din 1439 asupra căruia am insistat mai sus. I.C. Filitti comentează această situație astfel: „Despre înființarea canonică a Episcopiei de Bacău, al cărei prim titular este tocmai Jeronim Arsenghi, nu posedăm nici un document și probabil n-a avut loc prin formalități speciale”¹⁴⁷.

Aceste surprinzătoare afirmații ne îndreptățesc să împărtășim întru totul părerea distinsului istoric Ștefan S. Gorovei care, referindu-se la citatul de mai sus, spunea pe bună dreptate: „Nu știu dacă în toată istoria Bisericii Catolice în veacurile XIV-XVII se mai cunoaște vreun caz când o episcopie să se înființeze altfel decât «prin formalități speciale»”¹⁴⁸. Absența acestor „formalități speciale” la 1591 și 1607 se datorează, fără îndoială, tocmai „faptului că ele fuseseră îndeplinite cu vreo două secole mai înainte”¹⁴⁹, în momentul înființării de fapt a Episcopiei Catolice de Bacău.

Într-o scrisoare trimisă din Moldova pe 18 februarie 1606 „post mortem episcopi Quirini”¹⁵⁰ către Cardinalul Cinzio Aldobrandini, franciscanul Girolamo Arsengo roagă să se intervină pentru ca să i se dea lui demnitatea episcopală la Bacău pentru că de 25 de ani trudește în aceste locuri, menționând și faptul că domnul Moldovei Ieremia Movilă i-a făgăduit deja 500 de florini subvenție anuală¹⁵¹. Domnul Moldovei însuși scrisese la rândul său Papei Paul al V-lea în anul 1606, cerându-l pe Arsengo ca Episcop, menționând că deși acesta știa bine limba țării, totuși Nunțiul din Polonia dorea un Episcop polonez¹⁵². După moartea domnului Ieremia Movilă, fratele său Simion, care i-a urmat la domnie, va reânnoi și el cererea pentru numirea lui Arsengo în scaunul episcopal de la Bacău și, în acest sens, va primi asigurări de la Papa Paul al V-lea¹⁵³.

În urma acestor intervenții, dar și datorită procedurii canonice care trebuia îndeplinită înainte ca Sfântul Scaun să-l numească pe Arsengo ca

Episcop, la 17 iunie 1606 Cardinalul Borghese îi cere (în numele Papei) Nunțului din Polonia, Claudio Rangono ca să întocmească Procesul informator cu privire la Girolamo Arsengo, fie personal, fie să solicite Arhiepiscopului de Lemberg acest lucru¹⁵⁴. Nunțul alege cea de a doua variantă și încredințează dosarul Curiei Arhiepiscopiei de Lemberg, care însă nu se grăbește să rezolve problema până pe 6 februarie 1607¹⁵⁵, însă și atunci doar parțial și incomplet, în condițiile în care se limita doar la legitimitatea nașterii lui Arsengo.

Această situație l-a determinat pe noul Nunțiu din Polonia, Francisc Simonetta, (Episcop de Foligno), cel care i-a urmat lui Claudio Rangono în acest post, să întocmească personal dosarul necesar, pe care-l va încheia pe 22 februarie 1607¹⁵⁶. Pe 25 februarie Nunțul Simonetta și Cardinalii consultați depun mărturie în mod oficial¹⁵⁷ în favoarea lui Arsengo, mai mult, Nunțul îl recomandă pe acesta și personal, printr-o scrisoare adresată Cardinalului Borghese pe 26 februarie 1607¹⁵⁸. În urma tuturor acestor demersuri, pe 17 septembrie 1607, Papa Paul al V-lea îl numește pe Girolamo Arsengo ca Episcop de Bacău¹⁵⁹. În document se spune simplu: „*providit ecclesie Bacchiens certo modo vacanti de persona R.D. Hyeronimi Arsenghi, Chiensis Ordinis Minorum S. Francisci cum dispensatione super defectu gradus et condonatione jurium cum clausis consuetis*”¹⁶⁰.

Deși I.C. Filitti afirmă tranșant că nu se găsesc în registrele pontificale¹⁶¹ acte pozitive despre înființarea în 1607 a Episcopiei Catolice de Bacău, totuși îl consideră pe Girolamo Arsengo ca prim¹⁶² episcop catolic de Bacău, cu toate că existența Diecezei de Bacău cu mult înainte de sfârșitul secolului XVI și începutul secolului XVII reiese chiar și din Procesul informator¹⁶³ al Curiei Arhiepiscopale din Lemberg cu privire la numirea ca Episcop al lui Arsengo, unde, unul dintre înalții prelați catolici, anume Vincentius de Andora, chemat să depună mărturie în favoarea acestuia, vorbește de „episcopii de Bacău de mai înainte”¹⁶⁴!

Despre Episcopia Catolică de Bacău sub conducerea lui Girolamo Arsengo avem puține date istorice. Știm doar că acesta era ajutat de franciscanii observanți de la Bacău, dar și de câțiva călugări conventuali care veneau pe rând din Pera Constantinopolului. Cu toate că cei care i s-au opus¹⁶⁵ numirii sale ca Episcop de Bacău se temeau de faptul că el ar fi „periculos” în această poziție pentru credința catolică, totuși, conform altor surse se pare că Episcopul Arsengo: „... *fuit vir pietatis insignis, integerrimae vitae, rebus in publicis versatissimus atque educandae praesertim juventutis perquam studiosus pecuniam, parsimonia honesta partem in restaundum Bacoviense monasterium et in ecclesiae decorem convertit*”¹⁶⁶. Episcopul Jeronim Arsengo moare la Bacău în prima jumătate a lunii iunie a anului 1610¹⁶⁷.

Încă de pe când era în viață, Episcopul Arsengo l-a avut ca Vicar General pe franciscanul observant polonez Valerian Lubienecki¹⁶⁸. Dintr-un document adus în favoarea sa, scris după 12 iunie 1610, aflăm că Arsengo îl făcuse pe Lubienecki Vicar General în 10 aprilie 1610, probabil pe patul de moarte, și că ar fi dat scrisoarea de bună purtare pentru el în 28 mai 1610¹⁶⁹. După moartea lui Arsengo, regele Poloniei Sigismund III Wasa îl propune¹⁷⁰ ca Episcop de Bacău pe polonezul Valerian Lubienecki, numirea lui având loc în Consistoriul din 18 aprilie 1611¹⁷¹, între susținători fiind și Cardinalul Dietrichstein, Episcopul Moraviei, care-l cunoscuse pe Lubienecki în 1605 la luarea orașului Skalice din Slovacia¹⁷².

Activitatea lui Lubienecki încă înainte de numirea sa ca Episcop de Bacău a fost controversată, numirea însăși stârnind anumite proteste, mai ales printre franciscanii observanți unguri, în timp ce, evident, polonezii îi erau favorabili. Printre cei care au înaintat rapoarte nefavorabile îl menționăm aici doar pe Ioan de Várad, Superiorul Provinciei Observanților din Transilvania¹⁷³. Pe de altă parte, călăuzit de informațiile adunate de Marco Bandini de la credincioșii din Bacău despre Valerian Lubienecki, W. Schmidt afirmă despre el că onorurile primite l-au schimbat în mai bun pentru că a făcut multe lucruri la

Bacău, dar mai ales că, la moarte a dăruit toate lucrurile făcute pentru biserica din Bacău în păstrarea credincioșilor îndemnându-i să nu dea aceste lucruri în folosul călugărilor misionari ce vor veni la Bacău¹⁷⁴.

Numirea lui Valerian Lubienecki ca Episcop și probabil și consacrarea sa arhierească l-au găsit în Polonia. În drum spre Bacău este luat prizonier de tătari împreună cu un alt preot. Era în toamna anului 1611 când turcii l-au adus domn în Moldova pe Ștefan Tomșa. A stat în robie până s-au adunat 400 de galbeni pentru răscumpărarea lui și nu se știe cât va fi stat mai apoi la Bacău pentru că în 1614 îi scria Papei, din Varșovia, plângându-se de cruzimea lui Ștefan Tomșa care l-a obligat să se refugieze în Polonia. Nu se cunosc acte împotriva lui din partea domnului Moldovei, însă, credem noi, că l-a înspăimântat atitudinea mai dură a acestuia din timpul domniei, și, socotindu-se pe sine venit cu ajutor polonez la conducerea Diecezei de Bacău se temea probabil de eventuale consecințe negative¹⁷⁵. Mai târziu, în condițiile limpezirii legăturilor politico-diplomatice dintre Polonia și Moldova, capătă curaj și se întoarce în țară și, după câteva luni îi scrie din nou Suveranului Pontif cerându-i o recomandare în vederea apropierii de domnul Moldovei, Ștefan Tomșa. Papa Paul al V-lea îi împlinește dorința în 15 noiembrie 1614¹⁷⁶. Din Cetatea Sfântă, brevă papală a plecat la 22 noiembrie 1614, așa că Episcopul trebuie să fi fost în Moldova către începutul anului 1615 pentru că de aici cerea în acea vreme 3 preoți pentru pastorația catolicilor din țară¹⁷⁷. Moare la Bacău spre sfârșitul anului 1617 ori începutul anului 1618. Într-o scrisoare emisă la Iași pe 20 august 1618, domnul Moldovei, Radu Mihnea îi transmite Papei Paul al V-lea că el s-a arătat binevoitor și cu purtare omenească față de Episcopul decedat Valerian Lubienecki: „ ... *Ideo visis Sanctissime Beatitudinis litteris, omnem humanitatem liberalissime defuncto episcopo exhibui, et alterum, in locum illius ex commendatione Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae suffeci ...* ”¹⁷⁸. Radu Mihnea face aluzie la scrisoarea de recomandare către el, dată de Papa Paul al

V-lea în favoarea lui Lubienecki pe care voia să-l trimită în 1615 și în Țara Românească.

În ceea ce privește moartea Episcopului Valerian Lubienecki, pe 22 ianuarie 1618, Nunțiul din Polonia, Francisc Diotallevi (Episcop de Sant-Angelo), scria din Varșovia: „*Per la morte avvisata a V.S. Ill-ma con l'ordinario passato di Mons-r di Baccovia, dove non è Capitolo alcuno che possi ellegere Vicario Capitolare ... ho costituito io Administratore il Padre Fra Adamo Goscki Conventuale ...*”¹⁷⁹. Deși în documentele în care se face mențiune despre moartea lui Valerian Lubienecki, inclusiv rapoartele Nunțiului din Polonia¹⁸⁰, nu se întrevide posibilitatea unei morți cauzate de o eventuală crimă, totuși, Marco Bandini vorbește în Codexul¹⁸¹ său de posibilitatea ca acesta să fi fost otrăvit¹⁸² de călugării săi din Bacău, informație culeasă de la credincioșii catolici din oraș.

Cu Episcopul Valerian Lubienecki se deschide lunga serie de episcopi polonezi din fruntea Episcopiei Catolice de Bacău. De fapt, în afară de Bernardino Quirini și Jeronim Arsengo, precum și de ultimii doi, Bonaventura Carenzi și Giuseppe Bonaventura Berardi, toți Episcopii de Bacău au fost polonezi.

La 22 ianuarie 1618, Nunțiul Diotallevi îl numește pe franciscanul conventual polonez Adam Goscki, administrator pentru sedisvacanță la Episcopia de Bacău, adăugând că el este protejatul hatmanului Zlokiewski, de care depinde ca să se facă ceva bine în Dieceza de Bacău. După cercetările făcute, Nunțiul îl socoate vrednic de demnitatea episcopală în condițiile în care nu i s-a mai prezentat nici un alt candidat¹⁸³. De la Roma se confirmă primirea întregii corespondențe și se precizează în 3 martie 1618 că alegerea Nunțiului se aprobă și se ratifică, cu clauza că se așteaptă propunerea regelui Poloniei¹⁸⁴, care, la o lună, în 3 aprilie 1618 răspunde că a ales pe același Adam Goscki care era custode al Ordinului său la Lemberg, și mai înainte Superior Provincial al Poloniei, om cu o temeinică pregătire teologică¹⁸⁵. La rândul său, Nunțiul din Polonia adăuga un amănunt interesant, nu lipsit de importanță, anume că regele

Poloniei a intervenit pe lângă domnul Moldovei ca să aprobe și el alegerea: „... *Sua M. hà desiderato Vescovo di Baccovia quell' istesso Padre de Minori Conventuali, che io havevo costituito Amministratore della medesima Chiesa vacante, ed hà operato, che il Prencipe di Valachia (quell me ne ha scritto) venghi nel medesimo senso, dicendomi S.M. che quel Prencipe in occasione di vacanza suol nominare ...*”¹⁸⁶. Formalitățile pentru confirmarea lui Adam Goscki au mers relativ repede: încă de la 7 aprilie 1618 Nunțitul din Polonia expediase la Roma Procesul infortor favorabil și profesiunea credinței candidatului, iar la 28 noiembrie 1618 Papa îl numește¹⁸⁷ Episcop de Bacău, după ce, cu două zile înainte, Cardinalul Montalto – protectorul Poloniei – prezentase un raport¹⁸⁸ despre situația Episcopiei Catolice de Bacău și persoana candidatului¹⁸⁹. Despre episcopatul lui Adam Goscki nu se cunoaște nimic altceva, nici măcar dacă a mers în reședință sau nu. La 14 aprilie 1620 Papa Paul al V-lea îi confirmă primirea unei scrisori și a jurământului de credință, dar nimic nu se poate deduce din răspuns asupra locului unde stătea Episcopul¹⁹⁰.

La 14 ianuarie 1622¹⁹¹ Papa Grigore al XV-lea a înființat „Sfânta Congregație de Propaganda Fide”, un organism specializat în cadrul Sfântului Scaun, care consta dintr-o comisie de cardinali pentru coordonarea eforturilor necesare pentru răspândirea credinței, în condițiile climatului internațional al vremii.

Situația de la Episcopia Catolică de Bacău, unde Episcopul Adam Goscki lipsea de la reședință a făcut ca atenția noii Congregații să se îndrepte și spre acest spațiu. Astfel, pentru intensificarea măsurilor de Contrareformă în Moldova și Valahia, s-a înființat la 25 aprilie 1623¹⁹² „Misiunea Franciscanilor Conventuali din Moldova și Valahia” (în cadrul Congregației de Propaganda Fide), numită și „*primogenita S. Congregationis de Propaganda Fide*”¹⁹³, cu scopul de a prelua și asigura pastorația credincioșilor catolici din aceste locuri.

Cu timpul, activitatea misionarilor franciscani conventuali s-a limitat numai la Moldova, fiind aproape singurii preoți care activau aici, cu excepția

franciscanilor observanți de la Bacău, și a unor intervale de timp, când au mai fost în misiune și iezuiți la Iași și Cotnari. Superiorul preoților misionari – Prefectul Misiunii – era în același timp și Vicar General al Episcopiei Catolice de Bacău, conferind preoților jurisdicția canonică necesară.

Pentru a remedia lipsa Episcopilor de Bacău de la reședință, precum și clarificarea unor probleme stringente ale Episcopiei, au fost trimiși în Moldova și episcopi – Vizitatori Apostolici. Aceștia erau aleși dintre călugării misionari, dintre ei amintind aici pe: Petru-Bogdan Bacșic¹⁹⁴, Marco Bandini¹⁹⁵, Vito Pilutio¹⁹⁶ ori Petru Parcevich¹⁹⁷. Relațiile lor sunt prețioase pentru amănuntele pe care le dau și felul cum descriu viața religioasă, socială, politică din Moldova.

Exemplificând, ne vom opri la Marco Bandini, autorul primului izvor cu adevărat remarcabil privind Episcopia Catolică de Bacău și nu numai, în secolul XVII, care este Codex Bandinus¹⁹⁸. În toamna anului 1644¹⁹⁹, mai precis pe 3 septembrie, pornește în calitate de Administrator Apostolic către Moldova Arhiepiscopul catolic Marco Bandini, care, sosit la Bacău, trimite prima sa scrisoare de aici pe 3 noiembrie 1644. Scrisoarea de acreditare de la Sfântul Scaun sosește pe 25 iulie 1645, astfel încât, începând din 19 octombrie 1646 Marco Bandini începe o călătorie destinată cunoașterii comunităților catolice din Moldova²⁰⁰, pe care o va încheia pe 20 ianuarie 1647. În urma acestei vizite prin așezările catolice, întreprinsă între anii 1646 – 1647, trecând printr-un număr de 33 de localități în care erau catolici, va redacta un raport despre stările de fapt constatate, încheiat pe 23 martie 1648, destinat să ajungă la Papa Inocențiu al X-lea și Congregația De Propaganda Fide. Este, fără îndoială, cea mai importantă relatare privindu-i pe catolicii din Moldova la mijlocul secolului al XVII-lea²⁰¹.

Așa cum ni-l recomandă întreaga sa relatare, Bandini este un cronicar de o seriozitate exemplară. Cititorul atent al cronicii sale își poate ușor da seama că el caută întotdeauna să redea cât mai obiectiv realitatea, fie că a cunoscut-o direct, fie că s-a informat prin persoane, pe care le-a considerat de încredere. Titlul acestui Codex, așa cum a fost formulat de Bandini în momentul când a

început a-l scrie, la reședința episcopală din Bacău la 2 martie 1648, este: Vizită generală a tuturor bisericilor de rit romano-catolic din provincia Moldova.

Cea mai mare parte a timpului, Arhiepiscopul Marco Bandini a petrecut-o la Bacău, de unde a trimis cele mai multe scrisori și unde a și murit, la 27 ianuarie 1650²⁰², fiind înmormântat acolo prin grija secretarului său, Petru Parcevich²⁰³, viitorul Arhiepiscop de Marcianopolis²⁰⁴.

Deoarece episcopii polonezi lipseau de cele mai multe ori din reședința episcopală de la Bacău, Sfântul Scaun a încercat să pună capăt acestui status quo nefiresc pentru bunul mers al unei Dieceze. Astfel, în spiritul reformator al Conciliului de la Trento, Papa Alexandru al VII-lea pronunță pe 26 iulie 1662²⁰⁵ un decret²⁰⁶ special prin intermediul căruia încerca să clarifice atribuțiile Episcopilor. Primele rânduri ale decretului menționează starea Bisericii Catolice din Moldova: „*Quia Ecclesia Bacouiensis inter Schismaticos constituta, non sine magna rei Catholicae jactura, a pluribus annis Pastoris solatio destituta reperitur, eo quod illius Episcopi licet saepius, ac serio moniti canonicisque remediis pluries ac diversimode excitati in ea minime resederint, adeoque idcirco illius status deplorabilis evaserit, et nisi extremis et efficacioribus remediis hujusmodi malo succurratur, quod reliquum est, ibi catholici nominis vestigium prorsus abolitum iri pertinere possit ... Smus D. Noster ex debita Pastoralis officii ... mature desuper habita deliberatione censuit, ubi ordinaria remedia nequaquam profecisse compertum est, etiam extraordinaria adhibere, malumque magis praecavere, quam expectare curandum; quamobrem praesenti Decreto, ultra poenas a S. Canonibus contra non residentes constitutas, poenam quoque suspensionis ab executione Ordinis Episcopalis etiam in propria Dioecesi ipso facto ... atque imponit, a qua nullius etiam rationabilis atque legitima causa vel impedimenti allegatio eosdem perseverare, ac excusare valeat, nisi a s. Sede Apostolica, vel ... Poloniae Nuncio ... fuerit in scriptis aprobata*”²⁰⁷.

Prin urmare, prin acest decret se instituie un jurământ special privind rezidența la Bacău a Episcopilor, pe care urmau să-l presteze de acum înainte toți cei care erau numiți ca Episcopi de Bacău. Iată forma acestuia: „*Ego ... Electus ad Ecclesiam Baccouiensem, viso net mature considerato supradicto Decreto, et singulis in eo expressis ac contentis promitto ea omnia et singula observare, et absque ulla tergiversatione adimplere sub poenis in eo contentis quibus me in casum inobservationis toties quoties mea voluntate me subiicio, et ita tactis sacrosanctis Evangeliiis iuro omni ... Sic me Deus adiuvet, et haec S. Dei Evangelia*”²⁰⁸.

Având în vedere cele de mai sus, Papa Alexandru al VII-lea îl numește la 31 iulie 1662 pe Ștefan Athanasius Rudzinski (care făcea parte din ordinul franciscanilor observanți din Polonia) ca Episcop de Bacău, la recomandarea regelui Poloniei Ioan Cazimir, fiind ulterior, pe 12 august 1662, consacrat la Roma²⁰⁹. Rudzinski vine în Moldova în ultimele zile ale lunii ianuarie a anului 1663 cu scrisoare de recomandare din partea regelui polon, prezentându-se conform uzanțelor protocolare ale vremii în fața domnului Dabija vodă. În următoarele trei luni, proaspătul Episcop de Bacău va vizita comunitățile catolice din Moldova, pe care le găsește într-o „stare jalnică” și în număr de doar 25.

Sub prezidiul Episcopului Rudzinski s-a ținut la Bacău și un Sinod diecezan²¹⁰ între 27 aprilie – 1 mai 1663, singurul cunoscut²¹¹ până acum în istoria Bisericii Catolice din Moldova. Evenimentul a fost consemnat într-un raport pe care Episcopul de Bacău, Ștefan Athanasius Rudzinski l-a trimis Papei Alexandru al VII-lea și Congregației De Propaganda Fide la 7 mai 1663. Acest document se păstrează în două dintre cele mai importante arhive europene, anume la Vatican²¹² și Viena²¹³. Ținerea acestui Sinod diecezan la Bacău nu este întâmplătoare în condițiile în care în acest oraș era sediul Episcopiei Catolice, în fruntea căreia se afla tocmai Episcopul Rudzinski, cel care va iniția și conduce lucrările Sinodului.

Raportul Episcopului Rudzinski ne dă prețioase informații nu doar despre hotărârile Sinodului diecezan, ci scoate în evidență într-un mod sugestiv starea în care se găsea Biserica Catolică din Moldova acelor vremi în ansamblul ei²¹⁴. Situația în care se afla Dieceza catolică moldavă atunci, la jumătatea secolului al XVII-lea, nu era una dintre cele mai bune, dimpotrivă. Preoții catolici erau extrem de puțini iar credincioșii catolici erau marcați de sărăcie. Sinodul era chemat să remedieze starea de fapt, urmărind o ameliorare și în același timp o îmbunătățire a condițiilor existente precum și o revigorare, o însănătoșire a vieții creștine catolice din Moldova²¹⁵. În aceste condiții, Ștefan Athanasius Rudzinski va convoca clerul catolic la Bacău în 27 aprilie 1663, în duminica a doua de după Paști²¹⁶.

Hotărârile Sinodului diecezan au fost inserate într-un număr de 10 legi (Constitutio)²¹⁷, insistându-se după aceea și asupra unor probleme specifice bisericilor catolice din Iași și Cotnari. Alături de Episcopul Rudzinski, la Sinodul diecezan de la Bacău din 1663 au mai participat printre alții și preoții: Joannes Battista Berkuze²¹⁸, paroh la Cotnari, având în administrație și filialele de la Hîrlău și Amăgei; Andreas Antonius Rzeczkowski²¹⁹, paroh de Baia și Suceava, precum și preot la Neamț; Michael Rabcsony²²⁰, paroh de Săbăoani, păstorind și filialele de la Roman și Tămășeni; Joannes Zlatany²²¹, paroh de Huși, având în păstorire și Bârladul, fiind și preot la Galați.

Pe 6 decembrie 1663 Congregația de Propaganda Fide a dat un răspuns la raportul din 7 mai 1663 al Episcopului Rudzinski, precum și celorlalte scrisori trimise de acesta din urmă la Roma. Congregația a apreciat eforturile depuse de proaspătul Episcop privind buna organizare a Diecezei de Bacău și însănătoșirea vieții eclesiastice catolice din Moldova în urma desfășurării Sinodului diecezan de la Bacău²²². Este foarte important și faptul că știri cu privire la desfășurarea lucrărilor Sinodului avem chiar de la Episcopul care le-a prezidat²²³. A rămas, din păcate, un demers singular până în zilele noastre.

Este, iată, cu atât mai necesară ținerea unui nou Sinod diecezan și de aceea salutăm și pe această cale, încă o dată, inițiativa E.S. Petru Gherghel, Episcop de Iași, care a deschis în anul 2001²²⁴ un nou Sinod diecezan care este în plină desfășurare, întinzându-se „pe parcursul a trei ani cu angajarea tuturor structurilor bisericești, a instituțiilor de învățământ, a preoților, călugărilor și călugărițelor, a sufletelor consacrate și a laicilor, reprezentând astfel întregul popor al lui Dumnezeu din Dieceza de Iași. Sinodul diecezan va fi el însuși un program special de cunoaștere, înprospătare și trăire a credinței, a vieții spirituale, a implicării misionare și a angajării sociale a tuturor credincioșilor, potrivit cu vocația fiecăruia”²²⁵.

Unul dintre preoții care au luat parte la Sinodul diecezan de la Bacău, anume Ioan Botezătorul Bărcuță²²⁶ (originar din Cotnari²²⁷) a provocat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea un adevărat „scandal”²²⁸ prin prezentarea de documente false care-l acreditau drept vicar al defunctului Vizitator Apostolic Petru Parcevich. Cu asemenea documente, de o autenticitate îndoielnică, se întorcea el de la Roma în 1674, anul morții tot la Roma a lui Parcevich. Un an mai târziu, în 1675, ultimul an de episcopat al lui Rudzinski, viitorul Vizitator Apostolic Vito Pilutio se temea că Bărcuță venise chiar cu gândul de a fi ales Episcop de Bacău și că el va pierde în acest fel orice șansă de a accede la acest titlu la care râvnea de asemenea²²⁹. În anul 1677 Prefectul Rossi informează Congregația De Propaganda Fide despre situația creată de Bărcuță ca și asupra motivelor²³⁰ pentru care face acest lucru puțin mai târziu²³¹. Această stare de fapt se va întinde pe toată durata episcopatului lui Jakob Dluski. Acesta din urmă va trece în eternitate în anul 1693²³².

În cursul secolului al XVIII-lea Episcopii de Bacău vor vizita extrem de rar Dieceza, fie din cauza stării dificile în care se găsea aceasta, fie datorită proprietăților episcopale de la Bacău, mai precis de la Barați (Trebeș), situație care nu le permitea „una honesta sustentatio” în Moldova. Mai mult, în anul 1737, boierul Constantin Ruset va uzurpa în bună parte terenul proprietății

episcopale de la Trebeș, ceea ce îl va determina pe Prefectul Pesci²³³ ca în același an să încerce recuperarea terenului în justiție, fără nici un rezultat pozitiv însă²³⁴. Trebeșul era scutit încă de la începutul secolului de impozite către Domn²³⁵, dar asta nu însemna mare lucru pentru episcopii aflați întotdeauna mult prea departe de reședință. Câteva decenii mai târziu, după procesul dintre Prefectul Pesci și boierul Ruset, o altă influentă și bogată familie boierească din Moldova, Manolache, va uzurpa o altă parte din proprietatea episcopală de la Barați. În acest fel Episcopul rămânea doar cu Biserica din Bacău, și aceasta în ruină; nici cu locuință, nici cu altceva, fiind nevoit pe mai departe să rezideze în Polonia²³⁶.

De altfel, Episcopii de Bacău erau mai întotdeauna în Polonia natală, unde continuau să fie „*uffiziali di quel regno*” și, vizitau Moldova foarte rar, venind mai mult pentru a administra Sfântul Mir. Cu toate acestea, Episcopii se vor opune ca Prefecții Misiunii să aibă drept de administrare a sacramentul mirului, drept obținut de aceștia din urmă datorită absenței îndelungate a primilor din Dieceză. Și, chiar și atunci când veneau în cele din urmă în Episcopie, vizitau în grabă Dieceza și se întorceau acasă în Polonia.

În anul 1732, răspunzând Congregației De Propaganda Fide cu privire la motivele pentru care Episcopul de Bacău Parysowicz nu mai venea în Moldova pentru a administra Sfântul Mir și a-și vizita Dieceza²³⁷, Prefectul Bossi²³⁸ afirmă că principalul motiv al acestei absențe îl reprezintă condițiile dificile de viață ale credincioșilor care trăiesc „*nelle selve, monti, e luoghi deserti*” și în același timp permanentul pericol care există pentru viața misionarilor ca și a Episcopilor în aceste locuri. În ceea ce-l privește pe Episcopul Parysowicz, se pare că Propaganda nu aflase încă (fapt care ne miră, având în vedere că Episcopul i-a trimis o scrisoare Cardinalului Propagandei din Minsk pe 8 mai 1723²³⁹) de faptul că acesta făcuse o vizită scurtă în Moldova către sfârșitul anului 1722, însă, poate, fără a se preocupa dacă sunt sau nu credincioși de miruit²⁴⁰.

O prezență a Episcopului de Bacău în Dieceza sa avea să se întâmple abia în 1741, când în cursul aceluși an Episcopul Raimondo Stanislaw Jezierski²⁴¹ venea pentru prima și ultima oară în Moldova, în vizită canonică, în decursul unui minister episcopal care a durat 45 de ani. Cu această ocazie Episcopul ne-a lăsat o serie de scrisori²⁴² precum și un raport²⁴³ privind starea Diecezei, raport care deși negativ, ce scotea în evidență starea grea în care se găsea Misiunea, nu l-a împiedicat pe Jezierski să se întoarcă în Polonia și să nu mai revină niciodată în Moldova, pentru a încerca măcar remedierea situației existente în Episcopia sa.

Având în vedere cele de mai sus, decizia Romei de a transfera²⁴⁴ provizoriu scaunul episcopal de la Bacău la Sniatyn²⁴⁵, în Polonia, în 1752²⁴⁶ nu a mirat pe nimeni, chiar dacă nu va schimba starea de fapt în bine pentru credincioșii catolici de pe cuprinsul Episcopiei. Motivele acestei decizii, care consfințea totuși o stare de fapt (Episcopii stăteau mai mult în Polonia decât în scaunul episcopal de la Bacău) erau diverse. Cele mai invocate priveau proprietățile episcopale care fuseseră uzurpate de către boierul Ruset²⁴⁷, precum și faptul că reședința episcopală se găsea în condiții improprii²⁴⁸.

În încercarea sa de a obține o sistematizare canonică a teritoriului, dar și din dorința de a arăta Papei și Congregației De Propaganda Fide starea rezidenței Episcopiei de Bacău, în iulie 1752 Jezierski îi scrie Papei Benedetto XIV o scrisoare în acest sens. În urma acestui demers, Arhiepiscopul din Lwow a promis că îi va da Episcopului de Bacău un teren în orașul Sniatyn pentru a se putea stabili acolo reședința Episcopiei de Bacău din Moldova. În același oraș, Papa dorea să-l încurajeze pe Arhiepiscop să înființeze un seminar pentru tinerii din Dieceza moldavă²⁴⁹. Prin urmare, printr-o brevă²⁵⁰ din 2 august 1752 Papa Benedetto XIV la cererea Episcopului Jezierski separă orașul Sniatyn de Arhiepiscopatul de Lwow și stabilește aici reședința Episcopiei Catolice de Bacău. În aceste condiții Episcopul va fi cu conștiința împăcată și va putea să rezideze în liniște în țara sa natală (Polonia). Patru ani mai târziu, Jezierski îl

numea pe Prefectul Laidet²⁵¹ ca Vicar General²⁵² lăsând în mâinile lui toate treburile Misiunii. Astfel, obținând o sistematizare canonică asupra teritoriului lor, Episcopii de Bacău lăsau practic destinul Diecezei și al catolicilor moldoveni în mâinile Prefecților și misionarilor lor.

După moartea nonagenarului Jezierski, în anul 1782, Domenico Pietro Karwosiecki²⁵³ îi va succeda ca Episcop de Bacău, titlu pe care îl va purta până la moarte, care se va produce la reședința sa din Sniatyn pe 11 martie 1789. El a fost ultimul episcop polonez propus de coroana polonă la Sfântul Scaun, rămânând o necunoscută pentru Dieceza sa , cu toate că Prefectul Giuseppe Martinotti²⁵⁴ a mers în 1779 să-i vorbească despre anumite probleme ale Diecezei²⁵⁵. Karwosiecki fusese numit coauditor al Episcopului de Bacău Jezierski de către Papa Pius al VI-lea la 1 ianuarie 1776. În Moldova nici după câteva luni de la înmormântarea lui nu se știa cu precizie nici dacă și nici când murise²⁵⁶.

Pentru suplinirea absenței Episcopului din Dieceză, Sfântul Scaun va însărcina pe Prefectul Misiunii Fedele Rocchi²⁵⁷, cu titlul de Vicar General al Episcopului. În anul 1788, fără să țină cont de aceste drepturi obținute de la Sfântul Scaun²⁵⁸, Episcopul Karwosiecki îl amenința pe Prefectul Rocchi cu interzicerea administrării mirului de către acesta din urmă. Descurajat, Prefectul dorea să renunțe și să se întoarcă în Italia, însă Congregația De Propaganda Fide îi va reconfirma titlul pe 18 martie 1788²⁵⁹. O situație similară a fost în anul 1741 pe vremea Episcopului Jezierski, când Vicar General a fost numit Francesco Manzi²⁶⁰, numai că Episcopul trecând peste competențele Prefectului, a făcut-o, spune el, pentru că a fost constrâns de tolerarea de către Manzi a „scandalului” provocat de către Prefectul Lisa²⁶¹ și nu pentru că intenționa să ignore prerogativele Sfântului Scaun²⁶². Nu știm nimic despre el până la sfârșitul anului 1718 când are loc „episodul Rocchi” și se pare că nu a mai venit în Moldova din anul 1776²⁶³

Odată cu moartea ultimului Episcop polonez „la missione francescana di Moldavia iniziava un nuovo ed ultimo periodo della sua storia”²⁶⁴. Va fi o perioadă nouă în care Misiunea, deși eliberată de sub tutela eclesistică poloneză, va mai avea încă legături cu aceasta. Din anul 1789 scaunul episcopal de la Bacău va deveni din nou vacant²⁶⁵, până la numirea primului Episcop italian din fruntea acestei Dieceze, anume Bonaventura Carenzi, de către Papa Pius al VII-lea, pe 29 noiembrie 1808.

Deși Episcopul Carenzi era așteptat încă din 1808 (când fusese numit Episcop de Bacău) să viziteze Dieceza sa din Moldova, totuși, până în anul 1814 nu reușise acest lucru (datorită opoziției interne moldovenești care refuza să accepte dreptul de a rezida în Moldova al unui Episcop catolic), în octombrie 1814, din diferite motive, încă neclare, despre care documentele Congregației De Propaganda Fide nu vorbesc explicit²⁶⁶, auzindu-se că acesta nu va putea întreprinde călătoria de la Roma în Moldova, el renunțând în mod surprinzător la scaunul episcopal de la Bacău pentru a da posibilitatea numirii unui alt Episcop. Papa Pius al VII-lea îi acceptă dorința și îl transferă la Pieve în Umbria²⁶⁷.

În aceste condiții, Congregația De Propaganda Fide îl alege la 6 martie 1815 pe fostul Prefect, Giuseppe Berardi ca Episcop de Bacău (alegere confirmată de către Papă la 13 martie 1815), cea mai fericită și mai potrivită (prin experiența și cunoștințele sale) alegere, după părerea tuturor, în situația existentă²⁶⁸.

Deoarece Divanul domnesc și mitropolitul Veniamin Costache au hotărât în mod categoric ca „sub nici un motiv să nu mai vină un alt episcop catolic”²⁶⁹ în Moldova, respectiv ca „sub nici un motiv să nu se permită intrarea unui astfel de episcop acolo”²⁷⁰, precum și datorită situației create de hotărârea Sublimei Porți privind emiterea unui firman, care interzicea rezidența unui Episcop catolic în Moldova²⁷¹, Sfântul Scaun va renunța la titlul de Episcop de Bacău, adoptându-l pe cel de Vicar Apostolic, la 5 februarie 1817 Nunțiul Apostolic din Viena făcând cunoscut Cancelariei imperiale că Poarta „non

*avendo voluto ... recedere dalle prese resolutioni*²⁷², Congregația De Propaganda Fide hotărând astfel să accepte „*Vicariato Apostolico*” în locul celui de Episcop de Bacău.

Prin urmare, Episcopul Giuseppe Berardi²⁷³ va renunța în cele din urmă, forțat de împrejurări, la titlul de Episcop de Bacău în favoarea celui de Vicar Apostolic al Moldovei, primind în acest sens documentele și recomandările necesare de la Sfântul Scaun²⁷⁴. În calitate de Administrator Apostolic al Misiunii din Moldova, Episcopul Berardi va putea practic și în continuare exercita unele atribute episcopale, fiind de fapt ultimul Episcop catolic care a purtat numele Diecezei de Bacău, deși nu i se recunoscuse acest drept de către autoritățile moldovenești și cele otomane²⁷⁵, ceea ce va face până la trecerea sa în eternitate, la 20 aprilie 1818²⁷⁶, odată cu el încheindu-se lungul șir de Episcopi ai celei mai longevive Episcopii Catolice din Moldova, întemeiate încă în 1391-1392, anume Episcopia Catolică de Bacău.

NOTE:

- ¹ Anton Coșa, **Comunitatea catolică din orașul Bacău**, în *Almanahul „Presa Bună”*, Iași, 2002, p. 124; Idem, **Înființarea și evoluția Episcopiei Catolice de Bacău**, în *Carpica*, XXXII, Bacău, 2003, p. 60-84; Idem, **Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului Scaun (secolele XVII-XVIII)**, *Teză De Doctorat*, Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, 2004, p. 65-114.
- ² Maria Someșan, **Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma**, București, Editura „All”, 1999, p. 7.
- ³ Anton Coșa, **1663. Sinodul diecezan de la Bacău**, în *Carpica*, XXX, Bacău, 2001, p. 87-96.
- ⁴ J.P. Eckermann, **Convorbiri cu Goethe în ultimii ani ai vieții sale**, traducere de L. Iliescu, București, 1965, p. 292.
- ⁵ N. Grigoraș, I. Caproșu, **Biserici și mănăstiri vechi din Moldova**, București, Editura Meridiane, 1971, p. 58; **Documente privind istoria României, C. Transilvania**, veac XI, XII și XIII, vol. I, 1951, p. 232.
- ⁶ Șerban Papacostea, **Românii în secolul al XIII-lea, între Cruciată și Imperiul mongol**, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 90; N. Grigoraș, I. Caproșu, **op. cit.**
- ⁷ Marck Bloch, **Regii taumaturgi**, Iași, Editura „Polirom”, 1997, p. IX.
- ⁸ **Ibidem.**
- ⁹ Anton Coșa, **Instituții eclesiastice catolice în viața orașelor din Moldova medievală**, manuscris, comunicare prezentată la Sesiunea Internațională de comunicări științifice a Comisiei de Istorie a Orașelor din România, intitulată „Instituții centrale și locale în viața orașelor din Europa Centrală și de Est”, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 22-23 septembrie 2000.
- ¹⁰ Șerban Papacostea, **op. cit.**, p. 67 respectiv p. 87; R. Loenertz, **La Société des Frères Pérégrinants, et les convents dominicaines de Ruthénie et de Moldo-Valachie**, în *Archivum Fratrum Praedicatorum*, IV, Roma, 1934, p. 8-13.
- ¹¹ Viorel Achim, **Ordinul franciscan în țările române în secolele XIV-XV. Aspectele teritoriale**, în *Revista istorică*, tom. 7, nr. 5-6, București, Editura Academiei Române, 1996, p. 392 respectiv p. 405.

- ¹² Șerban Papacostea, **Un călător în Țările Române la începutul veacului al XV-lea**, în *Studii. Revistă de istorie*, XVIII, nr. 1, București, 1965, p. 173.
- ¹³ Victor Spinei, **Moldova în secolele XI-XIV**, București, 1982, p. 264-268.
- ¹⁴ Gh.I. Moisescu, **Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului XIV**, București, 1942, p. 1-38.
- ¹⁵ Ștefan S. Gorovei, **La începuturile orașului Bacău**, în *Carpica*, XVIII-XIX, Bacău, 1986-1987, p. 265-283; Anton Coșa, **Misionari catolici despre Faraoni**, în *Carpica*, XXVIII, Bacău, 1999, p. 142; Idem, **Comunitatea catolică din orașul Bacău**, în *Almanahul „Presă Bună”*, Iași, 2002, p. 124-134.
- ¹⁶ C. Karadja, **Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța (în Baden) în anul 1415**, București, 1926, p. 24 respectiv 25; Constantin Cihodaru, **Alexandru cel Bun**, Iași, 1984, p. 278.
- ¹⁷ Ernest Denis, **Huss et la guerre des Hussites**, Paris, 1930.
- ¹⁸ B.P. Hasdeu, **Istoria toleranței religioase în Moldova**, ediția a II-a, București, 1868; Mihail P. Dan, **Cehi, slovaci și români în veacurile XIII-XIV**, Sibiu, 1944; Șerban Papacostea, **Știri noi cu privire la istoria husitismului în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun**, în *Studii și cercetări științifice*, Istorie, XIII, 2, Iași, 1962, p. 253-258; C.C. Giurescu, **Cauzele refugierii husiților în Moldova și centrele lor în această țară**, în *Studii și articole de istorie*, VIII, București, 1966, p. 27-44.
- ¹⁹ Samuel Timon, **Imago antiquae Hungariae. Imago novae Hungariae. Additamentum ad imagines antiquae et novae Hungariae**, Cassoviae, 1733, p. 27; Vezi și ediția din 1754, Viena, p. 4 respectiv p. 21.
- ²⁰ Pr. Iosif Gabor, **Dicționarul comunităților catolice din Moldova**, Bacău, Editura „Conexiuni”, 1996, p. 20.
- ²¹ N. Iorga, **Studii și documente cu privire la istoria românilor**, vol. I-II, București, 1901, p. 153.
- ²² György József, **A ferencrendiek élete és működése Erdélyben**, Cluj-Kolozsvár, 1930, p. 149.

²³ **Archivio storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide”**, Roma, **Scripturae riferite nei Congressi Moldavia**. vol. 6, fol. 74-77 (în continuare **APF SC Moldavia**, n.n.; documentele sunt microfilmate și în **Arhiva Episcopiei Romano-Catolice Iași** unde, în momentul consultării lor nu erau încă inventariate, motiv pentru care trimiterile s-au făcut în toate cazurile la sursa primară. O parte dintre documente le-am regăsit și în **Colecția de Microfilme Vatican a Arhivelor Naționale București**. Aducem și pe această cale mulțumirile noastre pentru sprijinul acordat în cercetarea fondurilor arhivistice E.S. Mons. Petru Gherghel, Episcop Romano-Catolic De Iași, precum și domnului Vilică Munteanu, directorul Direcției Județene Bacău a Arhivelor Naționale.); Dr. Endes Miklós, Csik-, Gyergő-, Kászón-, Székek (Csik Megye) földjének és népének története 1918-ig, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, p. 64.

²⁴ Răzvan Theodorescu, **Itinerarii medievale**, București, Editura Meridiane, 1979, p. 8.

²⁵ János Karácsonyi, **Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig**, I, Budapest, 1922, p. 347.

²⁶ Luca Waddingus, **Annales minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum**, vol. XV, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1933, p. 402.

²⁷ Viorel Achim, **loc. cit.**, p. 396.

²⁸ Cf. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice Iași, **Dosar nr. 1**, vol. I, 1806, reprodus de N. Iorga în **op. cit.**, p. 154.

²⁹ Luca Waddingus, **Annales minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum**, vol. VII, Quaracchi, 1932, p. 287; A se vedea și **Analecta franciscana**, IV, Roma, 1906, p. 335.

³⁰ Cf. **Arhivum Franciscanum Historicum**, vol. III, Roma, 1910, p. 700.

³¹ C.C. Giurescu, **loc. cit.**

³² N. Iorga, **O știre inedită inedită despre Ștefan cel Mare**, în *Revista istorică*, X, București, 1924, p. 183-184; P.P. Panaitescu, în *Revista istorică*, XIV, București, 1928, p. 406; Matei Cazacu, **Du nouveau sur le rôle international de la Moldavie dans le second moitié du XV-e siècle**, în *Revue des études roumaines*, XVI, Paris,

1981, p. 43; Ștefan S. Gorovei, **1473: Ștefan, Moldova și lumea catolică**, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, XXIX, Iași, 1992, p. 83; A se vedea și Blasius de Zalka et continuatores eius, **Cronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae**, în F. Toldy, **Analecta monumentorum Hungariae**, Pest, 1860, p. 247-248.

³³ Cf. **(Ef. 3, 18)**.

³⁴ V.A. Urechia, **Codex Bandinus**, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom. XVI, București, 1895, p. LXXVIII.

³⁵ **APF SC Moldavia**, vol. 6, fol. 74-77; V.A. Urechia, **op.cit.**, p. 166; Pr. Dr. Iosif Petru M. Pal, **Originea catolicilor din Moldova și franciscanii păstorii lor de veacuri**, Săbăoani-Roman, Tipografia „Serafica”, 1942, p. 135; N. Grigoraș, I. Caproșu, **op. cit.**, p. 59 respectiv p. 62; Ștefan S. Gorovei, **Mușatinii**, București, 1976, planșa genealogică anexă; Idem, **Întemeierea Moldovei. Probleme Controversate**, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1997, p. 122; Academia Română. Secția de Științe Istorice și Arheologie, **Istoria Românilor**, vol. IV, București, Editura Enciclopedică, 2001, tabele genealogice anexe: „Genealogia Mușatinilor (Bogdăneștilor)”.

³⁶ G. Pray, **Specimen Hierarchiae Hungaricae**, Bratislava, 1776, p. 187.

³⁷ Cf. **Acta et Decreta Synodi Dioecesanae Strigoniensis**, Possonii (Bratislava), 1692, p. 116.

³⁸ V.A. Urechia, **op. cit.**, p. 1-335.

³⁹ **Ibidem**, p. 64-65.

⁴⁰ **Ibidem**, p. 218-219.

⁴¹ Cf. **supra**, nota 37, p. 115.

⁴² Franciscus Gonzaga, **De origine Seraphica Religionis Franciscanae, ejusque progressibus...**, Roma, 1587.

⁴³ G. Călinescu, **Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni**, în **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 332-339.

⁴⁴ **Ibidem**.

⁴⁵ **Ibidem**.

- ⁴⁶ G. Vinulescu, **Pietro Deodato e la sua relatione sulla Moldavia. 1641**, în **Diplomatarium Italicum. Documenti raccolti negli archivi italiani**, vol. IV, Roma, 1940, p. 121.
- ⁴⁷ N. Iorga, **op. cit.**, p. 157.
- ⁴⁸ Vladimir Ghika, **Scrisoarea unui preot catolic pămîntean din veacul al XVII-lea**, în *Revista Catolică*, nr. 4, 1912, p. 580; Idem, **Spicuri istorice**, I, Iași, 1935, p. 27.
- ⁴⁹ Cf. **supra**, nota 43, p. 343.
- ⁵⁰ Idem, **Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII**, în **Diplomatarium Italicum**, vol. I, Roma, 1925, p. 177.
- ⁵¹ Kemény József, **Über das Bisthum und das Franziskanerkloster zu Bakow in der Moldau**, în Anton Kurz, **Magazin für Geschichte, Literatur, und alle Denk und Märkwürdigkeiten Siebenbürgens**, vol. II, fasc. 1, Kronstadt, 1846.
- ⁵² Nicolae Buta, **I ragguagli di Claudio Rangoni, Vescovo di Reggio-Emilia e Nunzio in Polonia dal 1599-1605**, în **Diplomatarium Italicum**, vol. I, Roma, 1925, p. 372.
- ⁵³ Ștefan S. Gorovei, **loc.cit.**, 1986-1987, p. 270.
- ⁵⁴ Emmanuel Le Roy Ladurie, **Histoire du climat depuis l'an mil**, Paris, Flammarion, 1967, p. 10.
- ⁵⁵ Ștefan S. Gorovei, **Cuvânt înainte**, în colecția **Români în istoria universală**, III, 3, volumul **Izvoare străine pentru istoria românilor** (îngrijit de Ștefan S. Gorovei), Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1988, p. XIII.
- ⁵⁶ Kemény József, **op. cit.**; Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. I, 2, București, 1890, p. 660-661.
- ⁵⁷ Cf. **supra**, nota 51, p. 26.
- ⁵⁸ **Ibidem.**
- ⁵⁹ N. Iorga, **op. cit.**, p. XXXV.
- ⁶⁰ Radu Rosetti, **Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova**, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. II, tom. XXVII, București, 1905, p. 54.

- ⁶¹ Ștefan S. Gorovei, **loc. cit.**, 1986-1987, p. 273, nota 28.
- ⁶² **Ibidem**, nota 29.
- ⁶³ **Ibidem**, p. 273.
- ⁶⁴ Carol Auner, **Începutul episcopatului de Bacău**, în *Revista Catolică*, I, București, 1912, p. 383-408.
- ⁶⁵ I.C. Filitti, **Din arhivele Vaticanului. I. Documente bisericești**, București, 1913 – 1914, p. 90-91.
- ⁶⁶ Ștefan Pascu, **Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV**, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, X, Cluj, 1945, p. 206-208.
- ⁶⁷ Pr. Iosif Gabor, **Ierarhia catolică de rit latin în România**, manuscris, p. 125.
- ⁶⁸ Carol Auner, **op. cit.**, p. 383.
- ⁶⁹ **Ibidem**.
- ⁷⁰ **Ibidem**, p. 383-384.
- ⁷¹ I.C. Filitti, **op. cit.**, p. 44; 54; 69; 70; 72; 73; 74; 75; 77.
- ⁷² Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 207.
- ⁷³ P. Pietro Tocanel O.F.M.Conv., **Storia della Chiesa Cattolica in Romania**, vol. III, **Il Vicariato Apostolico e le Missioni dei Frati Minori Conventuali in Moldavia**, parte prima, Padova, Edizioni Messaggero, 1960; **Ibidem**, parte seconda, 1965; Ion Dumitriu-Snagov, **Le Saint-Siège et la Roumanie Moderne. 1850-1866**, vol. 48, Roma, Università Gregoriana Editrice, 1982; Idem, **Le Saint-Siège et la Roumanie Moderne. 1866-1914**, vol. 57, Roma, Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1989.
- ⁷⁴ Ion Dumitriu-Snagov, **Românii în arhivele Romei (secolul XVIII)**, București, Editura Cartea Românească, 1973, p. 11.
- ⁷⁵ I.C. Filitti, **op.cit.**, p. 38.
- ⁷⁶ **Ibidem**, p. 54.
- ⁷⁷ E. Delaruelle, E.R. Labande, P. Ourliac, **L'Église au temps du Grand Schisme et de la crise conciliaire (1378-1449)**, 1962, (*Histoire de l'Église*, 14), apud, Ștefan S. Gorovei, **loc. cit.**, 1986-1987, p. 272, nota 23.
- ⁷⁸ Cf. **supra**, nota 63.

⁷⁹ **Ibidem**, p. 265-283; Idem, **op. cit.**, 1997, p. 121.

⁸⁰ **Ibidem**, 1986-1987, p. 271.

⁸¹ **Ibidem**.

⁸² W. Schmidt, **Romano-catolici per Moldaviam Episcopatus et rei catholicae res gestae**, Budapest, 1887; Pr. dr. Dominic Neculăeș, **Latinitatea Bisericii românești**, Săbăoani, 1940, p. 46; Mihail P. Dan, **op. cit.**, p. 277; V.A. Urechia, **op. cit.**, p. CLXVI; Pr. dr. Iosif Petru M. Pal, **Schematismus fr.m.c. prov. S. Josephi in Romania a.d. 1935**, Săbăoani, 1935, p. 15; Ep. Alexandru Th. Cisar, **Brevis conspectus historiae Dioeceseae Jassiensis**, 22 nov. 1923, ms., p. 4 (introducerea relației pe care episcopul a prezentat-o la Sf. Scaun în vizita Ad. Limina); Pr. Iosif Tălmăcel, **Istoricul Parohiei Catolice de Bacău. 1350-1935**, ms., p. 7; P. Pietro Tocanel, **op.cit.**, parte prima, 1960, p. 143.

⁸³ Carol Auner, **Episcopia de Seret (1371-1388)**, în *Revista Catolică*, II, București, 1913, p. 226-245.

⁸⁴ **Acta Urbani P.P.V (1362-1370)**, Ed. A. Tăutu, Roma, 1964, nr. 204, p. 337-339; Carol Auner, **op. cit.**, 1913, p. 226-245.

⁸⁵ J. Sýkora, **Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Lațcu: luptă pentru independență și afirmare pe plan extern**, în *Revista de Istorie*, XXVIII, nr. 8, București, 1976, p.1142; Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 184.

⁸⁶ Flavius Solomon, **Domnie și biserică în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului XIV. Implicații haliciene**, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom. XXXII, Iași, 1995, p. 35.

⁸⁷ **Acta Gregorii P.P. XI (1370-1378)**, ed. A. Tăutu, Roma, 1966, nr. 17, p. 40-41.

⁸⁸ I.C. Filitti. **op. cit.**, p. 365-367; 374-377; 534; 540.

⁸⁹ Ștefan S. Gorovei, **loc. cit.**, 1986-1987, p. 274.

⁹⁰ Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 206.

⁹¹ **Ibidem**; I. Sabău, **O nouă listă a Episcopilor catolici din Moldova**, în *Revista Istorică*, XXIX, București, 1943, p. 237; V.A. Urechia, **op. cit.**, p. 166.

⁹² **APF SC Moldavia**, vol. 6, fol. 74-77.

⁹³ Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 206; N. Iorga, **op. cit.**, p. 126.

⁹⁴ N. Iorga, **op. cit.**, p. 159.

⁹⁵ **Ibidem.**

⁹⁶ Ștefan S. Gorovei, **loc. cit.**, 1986-1987, p. 275.

⁹⁷ **Ibidem**, p. 278.

⁹⁸ Renate Möhlenkamp, **Zur Bezeichnung der moldauischen Städte in den Quellen des Mittelalters**, în vol. **Östliches Europa-Spiegel der Geschichte** (Festschrift für Manfred Hellmann zum 65 Geburtstag), Wiesbaden, 1977, p. 171-192.

⁹⁹ Chiril Karalevskij, **Bernardino Quirini, episcop de Argeș**, în *Revista Catolică*, IV, București, 1915, p. 49.

¹⁰⁰ Carol Auner, **Episcopia de Baia (Moldaviensis)**, în *Revista Catolică*, IV, București, 1915, p. 89-127.

¹⁰¹ Pr. Iosif Gabor, **ms. cit.**, p. 118.

¹⁰² **Ibidem.**

¹⁰³ Șerban Papacostea, **loc. cit.**, 1962, p. 257.

¹⁰⁴ Cf. **supra**, nota 96, p. 279.

¹⁰⁵ **Acta Urbani P.P. VI (1378-1389), Bonifacii P.P. IX (1389-1404), Inocentii P.P. VII (1404-1406) et Gregorii P.P. XII (1406-1415)**, ed A. L. Tăutu, Roma, 1970, nr. 88, p. 176-177.

¹⁰⁶ **Ibidem**; text reprodus și de Ștefan S. Gorovei, **loc.cit.**, 1986-1987, p. 281.

¹⁰⁷ **Ibidem.**

¹⁰⁸ Andrei Pippidi, **Aperçu sur les rapports des roumains avec les ordres de chevalerie**, în **Radu Manolescu**, volum omagial, București, Editura Universității, 1996, p. 107-115.

¹⁰⁹ J. Delaville le Roulx, **Les Hospitaliers en Terre Sainte et à Cypre. 1100-1310**, Paris, 1904.

¹¹⁰ Andrei Pippidi, **loc. cit.**, p. 111.

¹¹¹ Cf. **supra**, nota 105.

¹¹² Andrei Pippidi, **loc. cit.**, p. 110; **Documente privind istoria României, C. Transilvania**, veac. XI, XII și XIII, vol. I, 1951, p. 163 respectiv 166.

- ¹¹³ **Documente privind istoria României, C. Transilvania**, veac. XI, XII și XIII, vol. I, 1951, p. 172-175; Andrei Pippidi, **loc. cit.**, p. 110.
- ¹¹⁴ N. Iorga, **Rhodes sous les Hospitaliers**, Paris-București, 1931; Jonathan Riley-Smith, **The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus. 1050-1310**, Londra, 1967; Anthony Luttrell, **Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades. 1291-1400**, Londra, 1982; Florentina Căzan, **Cruciadele. Momente de confluență între două civilizații și culturi**, București, Editura Academiei Române, 1990, p. 68-70.
- ¹¹⁵ Florentina Căzan, **op. cit.**, p. 68.
- ¹¹⁶ **Ibidem**; Alain Demurger, **Vie et mort de l'ordre du Temple**, Paris, 1989.
- ¹¹⁷ **Ibidem**, p. 69.
- ¹¹⁸ **Ibidem**.
- ¹¹⁹ **Ibidem**, p. 70.
- ¹²⁰ Radu Rosetti, **Scrisori către Ioan Bianu**, V, București, 1978, p. 129.
- ¹²¹ D. Ciurea, **Sigiliile medievale ale orașelor din Moldova**, în *Studii și cercetări științifice*, VII, fasc. 2, Iași, Istorie, 1956, planșa IV, fig. 19.
- ¹²² Ștefan S. Gorovei, **loc. cit.**, 1986-1987, p. 277.
- ¹²³ Viorica Lascu, **Documente inedite privitoare la situația Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII**, în *Anuarul Institutului de Istorie*, XIII, Cluj, 1969, p. 245.
- ¹²⁴ Cf. **supra**, nota 122.
- ¹²⁵ **Ibidem**, p. 278.
- ¹²⁶ Sigismund Jakó, **Sigilografia cu privire la Transilvania**, în **Documente privind istoria României. Introducere**, II, București, 1956, p. 581.
- ¹²⁷ Cf. **supra**, nota 97.
- ¹²⁸ Cf. **Arhiva**, I, Iași, 1889, p. 116.
- ¹²⁹ V.A. Urechia, **op. cit.**, p. 64; textul latin la p. 218.
- ¹³⁰ **Ibidem**.
- ¹³¹ Ștefan S. Gorovei, **loc. cit.**, 1986-1987, p. 276.
- ¹³² **Ibidem**.
- ¹³³ N. Iorga, **op. cit.**, 1901, p. 160.
- ¹³⁴ Cf. **supra**, nota 131.

- ¹³⁵ N. Iorga, **op. cit.**, p. 160.
- ¹³⁶ Chiril Karalevskij, **op. cit.**, p. 200.
- ¹³⁷ Cf. **supra**, nota 54.
- ¹³⁸ Chiril Karalevskij, **op. cit.**, p. 50.
- ¹³⁹ Hurmuzaki, **Documente...**, III, 1, București, 1880, p. 545-551.
- ¹⁴⁰ Anton Coșa, **loc. cit.**, 1999, p. 145.
- ¹⁴¹ Cf. **Călători străini despre Țările Române**, vol. IV, ed. M. Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972, p. 37-44.
- ¹⁴² Cf. **supra**, nota 65, p. 407; **Diplomatarium Italicum**, vol. I, Roma, 1925, p. 372.
- ¹⁴³ Cf. **supra**, nota 90.
- ¹⁴⁴ **Ibidem.**
- ¹⁴⁵ I.C. Filitti, **op. cit.**, p. 91.
- ¹⁴⁶ Cf. **supra**, nota 57.
- ¹⁴⁷ I.C. Filitti, **op. cit.**, p. 91.
- ¹⁴⁸ Cf. **supra**, nota 90.
- ¹⁴⁹ **Ibidem.**
- ¹⁵⁰ W. Schmidt, **op. cit.**, p. 70.
- ¹⁵¹ **Ibidem.**
- ¹⁵² Virginia Vasiliu, **Il principato moldavo e la curia papale fra 1606-1620**, în **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 6-7.
- ¹⁵³ Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. VIII, București, 1894, p. 310.
- ¹⁵⁴ Carol Auner, **op. cit.**, 1912, p. 385, nota 1.
- ¹⁵⁵ **Ibidem**, nota 2.
- ¹⁵⁶ **Ibidem**, nota 5.
- ¹⁵⁷ **Ibidem**, nota 8.
- ¹⁵⁸ **Ibidem**, nota 9.
- ¹⁵⁹ Cf. *Revista Catolică*, III, 1914, p. 344-345.
- ¹⁶⁰ **Ibidem.**
- ¹⁶¹ **Ibidem.**

- ¹⁶² Cf. **supra**, nota 147.
- ¹⁶³ Carol Auner, **op. cit.**, 1912, p. 387-405; **Diplomatarium Italicum**, vol. I, Roma, 1925, p. 119-121.
- ¹⁶⁴ Cf. **supra**, nota 154, p. 408.
- ¹⁶⁵ Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. VIII, București, 1894, p. 307-308.
- ¹⁶⁶ W. Schmidt, **op. cit.**, p. 70-71.
- ¹⁶⁷ Bonaventura Morariu, **Series chronologica praefectorum apostolicorum missionis fr. min. conv. in Moldavia et Valachia durante saec. XVII et XVIII cui accedit series chronologica episcoporum Bacoviensium**, Roma, Typis Polyglotis Vaticanis, 1940, p. 20.
- ¹⁶⁸ Cf. *Revista Catholică*, IV, 1914, p. 345-346.
- ¹⁶⁹ **Ibidem**, nota 2; N. Iorga, **op. cit.**, 1901, p. 421.
- ¹⁷⁰ Cf. **supra**, nota 168.
- ¹⁷¹ **Ibidem**.
- ¹⁷² Mihail P. Dan, **op. cit.**, p. 277.
- ¹⁷³ N. Iorga, **op. cit.**, 1901, p. 417-418.
- ¹⁷⁴ W. Schmidt, **op. cit.**, p. 45-46.
- ¹⁷⁵ **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 15.
- ¹⁷⁶ Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. VIII, București, 1894, p. 365-366.
- ¹⁷⁷ **Ibidem**, p. 16.
- ¹⁷⁸ **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 58.
- ¹⁷⁹ **Ibidem**, p. 42.
- ¹⁸⁰ **Ibidem**, p. 18.
- ¹⁸¹ V.A. Urechia, **op. cit.**, p. LXVI respectiv p. 46.
- ¹⁸² **Ibidem**; W. Schmidt, **op. cit.**, p. 72.
- ¹⁸³ **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 42, doc. nr. XIII.
- ¹⁸⁴ **Ibidem**, p. 52, doc. nr. XX.
- ¹⁸⁵ **Ibidem**, p. 58, doc. nr. VI.

¹⁸⁶ **Ibidem**, p. 42, doc. nr. XIV.

¹⁸⁷ Cf. *Revista Catolică*, IV, 1914, p. 347-348.

¹⁸⁸ **Ibidem**, p. 346-347.

¹⁸⁹ **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 19.

¹⁹⁰ Cf. **supra**, nota 187, p. 349.

¹⁹¹ Pr. Iosif Simon O.F.M. Conv., **Franciscanii Minori Conventuali. Provincia Sf. Iosif din Moldova**, Bacău, Editura Serafica, 1998, p. 35; **Diplomatarium Italicum**, vol. I, p. 7; Teresa Ferro, **I missionari cattolici italiani in Moldavia nei secc. XVII-XVIII**, în *L'Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, I, 1999, p. 67-86;

¹⁹² Bonaventura Morariu, **La missione dei frati minori Conventuali in Moldavia e Valacchia nel suo primo periodo (1623-1650)**, Roma, 1962; Aceste două misiuni vor fi încredințate de către Congregația De Propaganda Fide în anul 1625 în grija pastorației franciscanilor minori conventuali: A se vedea, **Archivio storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide”**, Roma, **Fondo di Vienna**, vol. 8, fol. 74; 142; 145; 150 respectiv fol. 188-190 (în continuare **APF Fondo di Vienna**, n.n.).

¹⁹³ **APF SC Moldavia**, vol. 6, fol. 78.

¹⁹⁴ Cf. **supra**, nota 47, p. 75-126.

¹⁹⁵ V.A. Urechia, **op. cit.**

¹⁹⁶ **APF Fondo di Vienna**, vol. 8, fol. 115-118 respectiv fol. 119-122; **Moldvai Csángó- Magyar Okmánytár (1467-1706)**, întocmit de Benda Kálmán, Budapest, vol. II, 1989, p. 564-576; **APF SC Moldavia**, vol. I, fol. 89-90; I. Bianu, **Vito Pilutio. Documente inedite din arhivulu Propagandei**, în *Columna lui Traian*, s.n., IV, 1883, p. 150-153 respectiv p. 260-263; **APF Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali**, vol. 435, fol. 327 (în continuare **APF SOCG** n.n.); Francisc Pall, **Les controversie tra i minori conventuali e i gesuiti nelle missioni di Moldavia (Romania)**, în **Diplomatarium Italicum**, vol. IV, Roma, 1940, p. 258-267; **APF SC Moldavia**, vol. II, fol. 116, 119.

- ¹⁹⁷ Andrei Veress, **Scrisorile misionarului catolic Bandini din Moldova (1644-1650)**, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, tom. VI, 1926, p. 20.
- ¹⁹⁸ Cf. **supra**, nota 195.
- ¹⁹⁹ Andrei Veress, **loc. cit.**, p. 7.
- ²⁰⁰ Gh.I. Nastase, **Ungurii din Moldova la 1646 după „Codex Bandinus”**, în *Arhivele Basarabiei*, anul IV, Chișinău, 1934, p. 397-414 respectiv anul VII, nr. 1, 1935, p. 74-88; Idem, **Die Ungarn in der Moldau im Jahre 1646 (nach dem „Codex Bandinus”)**, în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”*, vol. III, Iași, 1936, p. 1-11 (cu o hartă).
- ²⁰¹ Anton Coșa, **In Memoriam. Arhiepiscopul Marco Bandini**, în *Biserica și Viața*, serie nouă, nr. 70, iunie, Bacău, 2001, p. 3.
- ²⁰² **Ibidem.**
- ²⁰³ Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. V, 2, p. 140-141.
- ²⁰⁴ Cf. **supra**, nota 197.
- ²⁰⁵ **Archivio storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide”**, Roma, *Acta Sacrae Congregationis*, vol. 35, an 1666, fol. 34-35 (în continuare **APF Acta**, n.n.).
- ²⁰⁶ Cf. *Decretum sanctissimi nostri Alexandri Papae VII., latum die 26 Julii 1662*, în **APF SC Moldavia**, vol. 2, fol. 122-126; **Arhivele Naționale București**, rola 28.
- ²⁰⁷ **Ibidem**; Pr. Bonaventura Morariu, **op. cit.**, 1940, p. 29-30.
- ²⁰⁸ **Ibidem.**
- ²⁰⁹ Cf. *Revista Catholică*, IV, 1914, p. 361-362.
- ²¹⁰ Anton Coșa, **loc. cit.**, 2001, p. 87-96.
- ²¹¹ **Ibidem.**
- ²¹² **APF Fondo di Vienna**, vol. 8, fol. 106-115; **Moldvai Csángó...**, 1989, p. 546-563.
- ²¹³ **W. Handschriften aus dem Wiener k. und k. Haus, - Hof- und Staatsarchiv. Illyrico-Moldavica XXVI**, fol. 95 b.; Romul Cândeș, **Catolicismul în Moldova în secolul al XVII-lea**, Sibiu, 1917, p. 55-62.
- ²¹⁴ Cf. **supra**, nota 210, p. 89.

- ²¹⁵ **Ibidem.**
- ²¹⁶ **Ibidem.**
- ²¹⁷ **Ibidem**, p. 89-95.
- ²¹⁸ **APF SC Moldavia**, vol. 2, fol. 41-46.
- ²¹⁹ **APF Fondo di Vienna**, vol. 8, fol. 114-115; Cf. **supra**, nota 210, p. 95.
- ²²⁰ **Ibidem.**
- ²²¹ **Ibidem.**
- ²²² Cf. **supra**, nota 214.
- ²²³ **Ibidem**, p. 90.
- ²²⁴ P.S. Petru Gherghel, **Cadru pentru un nou program pastoral**, în *Almanahul „Presa Bună”*, Iași, 2002, p. 34.
- ²²⁵ **Ibidem.**
- ²²⁶ Cf. **supra**, nota 51, p. 75-95.
- ²²⁷ **APF SC Moldavia**, vol. 2, fol. 41-46.
- ²²⁸ **Ibidem**, fol. 1 respectiv fol. 49.
- ²²⁹ **Ibidem**, vol. 1, fol. 200.
- ²³⁰ **Ibidem**, vol. 2, fol. 9 respectiv 12.
- ²³¹ **Ibidem**, fol.1 respectiv fol. 49.
- ²³² **Ibidem**, fol. 412-413.
- ²³³ **APF Acta**, anno 1736, fol. 12.
- ²³⁴ N. Iorga, **op. cit.**, 1901, p. 99.
- ²³⁵ **Ibidem**, p. 78.
- ²³⁶ **APF Fondo di Vienna**, vol. 31, fol. 173; Cf. **supra**, nota 226, p. 193-194.
- ²³⁷ Un an mai înainte, în 1731, Congregația De Propaganda Fide luase anumite hotărâri cu privire la Misiunea din Moldova, dintre care unele priveau pe Episcopul de Bacău: „*eidemque insinuet suum reditum ad Civitatem Moldaviae*” (Bacău n.n.): Francisc Pall, **loc. cit.**, p. 321.
- ²³⁸ **APF Acta**, anno 1721, fol. 376; **APF SC Moldavia**, vol. 3, fol. 294.
- ²³⁹ **APF SOCG**, vol. 641, fol. 163-164.
- ²⁴⁰ **Ibidem.**

- ²⁴¹ **APF SC Moldavia**, vol. 4, fol. 99; 106-110; 131-132; 206; 316-321.
- ²⁴² **Ibidem**, fol. 106-108; 130-131.
- ²⁴³ **Ibidem**, fol. 316-321.
- ²⁴⁴ **Ibidem**, fol. 422-423.
- ²⁴⁵ **Ibidem**.
- ²⁴⁶ **Ibidem**.
- ²⁴⁷ **Ibidem**, fol. 640-642.
- ²⁴⁸ **Ibidem**.
- ²⁴⁹ **Ibidem**, fol. 422-423.
- ²⁵⁰ **Ibidem**, fol. 422-423 respectiv vol. 6, fol. 640-642.
- ²⁵¹ **APF Acta**, vol. 119, anno 1749, fol. 240.
- ²⁵² **APF SC Moldavia**, vol. 4, fol. 436.
- ²⁵³ **Ibidem**, vol. 7, fol. 511-512; Bonaventura Morariu, **op. cit.**, 1940, p. 22.
- ²⁵⁴ **APF Acta**, anno 1777, fol. 170.
- ²⁵⁵ **Diplomatarium Italicum**, vol. II, Roma, 1930, p. 509.
- ²⁵⁶ **APF Fondo di Vienna**, vol.31, fol. 250.
- ²⁵⁷ **APF SC Moldavia**, vol. 5, fol. 281-282.
- ²⁵⁸ **APF Litterae Sacrae Congregationis et Secretarii**, vol. 252, fol. 55-57.
- ²⁵⁹ **Ibidem**.
- ²⁶⁰ **APF Acta**, anno 1744, fol. 178.
- ²⁶¹ **APF SC Moldavia**, vol. 3, fol. 384 respectiv fol. 386; **APF Acta**, anno 1739, fol. 232; Cf. **supra**, nota 241.
- ²⁶² **APF Acta**, vol. 114, fol. 181.
- ²⁶³ **APF Litterae Sacrae Congregationis et Secretarii**, vol. 252, fol. 55-57; Bonaventura Morariu, **op. cit.**, 1940, p. 22.
- ²⁶⁴ P. Pietro Tocanel, **op. cit.**, parte prima, p. 9.
- ²⁶⁵ **APF SC Moldavia**, vol. 6, fol. 272-273; **Archivio della Curia Generalizia dell'Ordine dei Frati Minori Conventuali**, Serie XX A -**Moldavia**, Lettera della Propaganda del 30 aprile 1803, apud P. Pietro Tocanel, **op. cit.**, parte prima, p. 65.
- ²⁶⁶ N. Iorga, **op. cit.**, 1901, p. 192.

²⁶⁷ **APF SC Moldavia**, vol. 7, fol. 138.

²⁶⁸ **Ibidem**, vol 7, fol. 126.

²⁶⁹ **Ibidem**, vol. 8, fol. 133-135.

²⁷⁰ **Ibidem**, vol. 7, fol. 286.

²⁷¹ **Ibidem**, fol. 262.

²⁷² **Ibidem**, fol. 374.

²⁷³ **Ibidem**.

²⁷⁴ **Ibidem**, fol. 336-339.

²⁷⁵ **Ibidem**, fol. 385. La 3 septembrie 1817, Episcopul menționa faptul că în scrisoarea de recomandare către autoritățile civile din Moldova i se spunea: „ *Vescovo dei Cattolici*”, iar în documentele publice: „*Preffetto e Superiore della Missione*”.

²⁷⁶ **Ibidem**, fol. 402-404.